

• EESTI KOOL •

EESTI TÖÖRAHVA
KOOLIIVALITSUSE JA
KOOLIÕPETAJATE KONGRESSI TÄIDESAATVA KOMITEE
HÄALEKANDJA

Sisu.

Eesti Tööräha Kooliwalitsuse määrused.

	lhk.
Määrus nr. 7. Eesti Tööräha Kooliwalitsuse määruste awaldamise korra ja täitmise asjus	34
Määrus nr. 8. Täiendus usuõpetuse ärakaotamise asjus	34
„ „ 9. Käesolewa õpeaasta kestwuse asjus keskkoolis	34
„ „ 10. Keskkooli lõpetajate tunnistuse sisu asjus	34
„ „ 11. Alg- ja kõrgema rahwakooli õpetajate lahtilaskmine 30. juunil 1918 a.	35
Määrus nr. 12. Keskkooli õpetajate lahtilaskmine 30. juunil 1918. a.	35
„ „ 13. Sõjawäe teenistusest wabastatud õpetajate ametisse astumise asjus	35
„ „ 14. Losside, muuseumide ja raamatukogudenatsionaliseerimine	35
„ „ 15. Möisade kunstiwäärtuste hoidmise asjus	35

Eesti Tööräha Kooliwalitsuse teadaanded.

Teadaanne nr. 4. Ametisse nimetused	36
„ „ 5. Dokumendid Riia õperingkonna ärakaotamise asjus	36

Eesti ülemaalse Kooliõpetajate Kongressi Täidesaatev Komitee.

J. Tauts. Üleskutse . . . . . lhk. 40

Wenemaa Wabariigi Nõukogude walitsuse dekreedid.

1. Dekreet südametunnistuse wabaduse ja kirikliste ning usuliste seltside kohta 41
2. Määrus losside ja muuseumide asjus 41
3. Riigi Rahwahariduse komisjoni määrus direktori, inspektori, koolijuhataja ja pedagoogika nõukogu eesistuja, tema abilise ja sekretäri ameti asutamise asjus 42
4. Dekreet uue kalendri maksmapanemise kohta Wene Wabariigis 42

-
1. Eesti Haridusnõukogu teadaanne kooliõpetajate kongresside asjus 43
  2. Riia õperingkonna ärakaotamise puhul 44
  3. J. T. Rahwakooli õpetaja ja poliitiline moment 44
  4. J. M. Kooliõpetajate kongressi otsused palga asjus ja nende elusse wiimise wõimalused 47
  5. Ar. Wallner. Kaswatuse siht mõtteteaduse seisukohalt (lõpp) 48
  6. Rud. Wallner. Usuõpetuse asemele loodusõpetus 50
  7. J. Mägi. Õpetajate majandusline seisukord ja endine kooliwalitsus 52
  8. C. L. Rass. Kudas me laste raamatukogu asutasime 53
  9. R. Kooli „katsujad.“ 55
  10. R. Eesti teatrite natsionaliseerimise ja munitsipaliseerimise küsimus 55
  11. Eesti kooliõpetajate kongress Tallinnas 28.—30. dets. 1917. a. (järg). 57
  12. E. T. K. Majandusosakonna juhataja teadaanne kõigile õpetajatele palga teatelehtede asjus 62

Eesti Tööraha Kooliwalitsuse määrused.

Määrus nr. 7.

Eesti Tööraha Kooliwalitsuse määruste awaldamise korra ja täitmise asjus.

Eesti Tööraha Kooliwalitsus teatab kõigile koolidele ja tema all olewatele asutustele, et nad on kohustatud wääramata täitma kõiki Eesti Tööraha Kooliwalitsuse määrusi sellest ajast peale, kus nad E. T. K. häälekandjas „Eesti koolis“ on ilmunud.

„Eesti kool“ saadetakse kõigile Eesti piirides olewatele koolidele ja õpeasutustele maksuta. Koolidele ja asutustele, kes seni pole weel „Eesti kooli“ numbrid saanud, pannakse ette sellest E. T. K. teatada.

Määrus nr. 8.

Täiendus usuõpetuse ärakaotamise asjus.

Usuõpetuse ärakaotamise määruse nr. 1 täienduseks ja seletuseks teatab Eesti Tööraha Kooliwalitsus, et usuõpetus kõrwaldatakse määruse nr. 1 järele kui sunduslike kude, nii ka mittesunduslike kude õpeainete seast, kusjuures usuõpetuse tundide jaoks

ei lubata milgil tingimisel isegi kooliruumi tarwitada.

Usuõpetuse korraldamine on usklikkude asi ja ei kuulu koolielusse.

Määrus nr. 9.

Käesolewa õpeaasta kestwuse asjus keskkoolides.

Eesti Tööraha Kooliwalitsus teatab keskkoolide pedagoogika nõukogudele, et nad kõiki abinõusi selleks tarwitusele wõtaks, et käesolewat õpeaastat kuni 1. juunini pikendada. Mees- ja naisgümnaasiumi ja komertskooli kaheksanda, realkooli ja naisgümnaasiumi seitsmenda klassi õpetus tuleb wõimaluse järel weebruari ja märtsi kuul jatkata ja õpetuse lõpetamise aja asjus tähendatud klasside kaswandikkudega kokku leppida, millest pannakse ette Eesti T. K. teatada.

Määrus nr. 10.

Keskkoolide lõpetajate tunnistuse sisu asjus.

Sel aastal antakse neile keskkooli lõpe-

tajatele, kes selle määruse väljakuulutamiseni pole veel sellekohast tunnistust kätte saanud, kooli lõpetamise tunnistused välja, kus on ära tähendatud:

- 1) Kooli nimi, kes tunnistuse välja annab.
  - 2) Kooli lõpetaja perekonna, ees- ja isa ehk ema nimi.
  - 3) Sündimise koht — linn ehk wald, maakond ja Wene wabariigi Nõukogude föderatsiooni liige Eesti.
  - 4) Lõpetaja koolis wiibimise aeg.
  - 5) Õpeained järgmises järjekorras:
    1. Mõtteteaduse eelõpetus.
    2. Loodusõpetus.
    3. Matemaatika
    4. Füüsika.
    5. Matemaatikaline geograafia (kosmograafia).
    6. Geograafia.
    7. Ajalugu.
    8. Seaduse õpetus.
    9. Eestikeel.
    10. Wenekeel.
    11. Saksakeel.
    12. Prantsuskeel.
    13. Ladinakeel.
    14. Spetsiaalõpeained.
  - 6) Õigused, mis tunnistus annab.
  - 7) Pedagoogika Nõukogu esimehe allkiri.
  - 8) Pedagoogika Nõukogu liikmete allkirjad.
  - 9) Pedagoogika Nõukogu sekretäri allkiri.
  - 10) Kooli pitsat.
- Tunnistus walmistatakse Eesti ja Wene keeles, kusjuures tuleb mõlemas keeles tekst ülemal tähendatud allkirjadega kinnitada.

Määrus nr. 11.

Alg- ja kõrgema rahwakooli õpetajate lahtilaskmisest 30. juunil 1918. a.

Tulewal õpeaastal tuleb rahwakool põhjaliku reformeerimise alla järjelise ja ühiskooli põhjusemõtete alusel. Selle töö läbiwiimiseks paigutatakse kõik õpejõud ja klassid uuel alusel täielikult ümber, millest õpetajatele aegsaste teatatakse.

30. juunil 1918. a. tunnistatakse kõik Eestimaa piirides olewate walla, ministeeriumi, kihelkonna, linna ja muude seltskondliste koolide õpetajad lahti lastuks.

Nendel õpetajatel, kes soowiwad reformeeritud rahwakoolis ametisse astuda ja uutele nõuetele wastawad, tuleb aegsaste sellekohane teadaanne walla ja linna töörah-

wa nõukogudele ja ühiskondlistele asutustele, kes kooli ülewal peawad, ära anda.

Määrus nr. 12.

Keskooli õpetajate lahtilaskmine 30. juunil 1918. a.

Eesti Tööräha Kooliwalitsus teatab keskkooli õpetajatele, et Eesti piirides töötawad walitsuse ja seltskondlised keskkoolid lähewad 30. juunist 1918. a. lõpulikult Eesti keele peale üle ja tulewad põhjaliku muudatuse alla, mispuhul kõik keskkooli õpetajad sellest kuupäewast peale lahti lastuks loetakse ja uued ametisse nimetatakse, kes ülewal tähendatud uuenduse läbiwiimisele wastawad.

Teenistuses olewatele ja uutele õpetajatele, kes reformeeritud ja natsionaliseeritud kooli tööst soowiwad osa wõtta, pannakse ette juba nüüd sellekohased soowiawaldused ära anda Eesti Tööräha Kooliwalitsusele.

Määrus nr. 13.

Sõjawäeteenistusest wabastatud õpetajate ametisse astumine.

Koolide õpejõududel, kes sõja algul ja sõja kestwuse ajal sõjawäkke on kutsutud, on õigus oma kooli kohta tagasi saada, kui neil sellekohane haridusline tsensus (õpetaja kutse minimum eksam) ei puudu ja kui nad natsionaliseeritud kooli nõuetele wastawad.

Määrus nr. 14.

Losside, muuseumide ja raamatukogude natsionaliseerimine.

Wene wabariigi Rahwahariduse komissar otsuse põhjal lähewad kõik Eesti piirides olewad lossid rahwa omanduseks.

Losside ruumid tarwitatakse muuseumideks.

Kõik Eesti piirides olewad kunsti, pedagoogika ja etnograafia muuseumid, millel ülemaaline wõi ülemaakondlik tähendus, lähewad Eesti Tööräha Kooliwalitsuse hoole alla.

Määrus nr. 15.

Mõisade kunstiwäärtuste hoidmise asjus.

Aastasadade jooksul kogus endine aadel tööräha werest ja higest saadud rahaga kallihinnalisi kunstitöid, raamatuid jne., mis tema lossidesse ja mõisadesse warjule jäid.

Eesti Tööräha Kooliwalitsus tunnistab kõik kunstilise ja ajaloolise wäärtusega asjad mõisades ja lossides tööräha omanduseks (kujud, pildid, portsellaan, fajans ja metall nõud, mööbel, sõjariistad, kostüümid jne.).

Walla ja maakonna töörahwa nõukogude juures asuvad kooliwalitsused wõtku wiibimata kõik tähendatud asjad kindla hoiu alla. Maakonna töörahwa kooliwalitsused nimetawad omalt poolt asjatundjad komissarid, kelle hooleks terwes maakonnas ülewõetud asjade wäärtuse hindamine jääb. Sellest, mis hinnaline on, asutatakse maakonna töörahwa muuseumid.

Ülewal ettetoodud määrused nr. 7—15 tulewad wääramata nende asutuste ja isikute poolt täita, keda nemad puudutawad.

Toompeal, 14. weebruaril 1918. a.

Eesti Töörahwa Kooliwalitsuse liikmed:

A. Jansen, J. Mägi, J. Tauts, Ar. Wallner.

Sekretär: T. Kulderknupp.

Eesti Töörahwa Kooliwalitsuse teadaanded.

nr. 4.

Ametisse nimetused.

Eesti Töörahwa Kooliwalitsuse liikmeks ja väljaspool kooli hariduse osakonna juhatajaks on nimetatud August Jansen.

nr. 5.

Dokumendid Riia õperingkonna ärakaotamise asjus.

I.

Wenemaa Wabarilgi Töörahwa Walitsuse Rahwahariduse Komissari teadaanne Läti Töörahwa ja Sõjawäelaste Nõukogu Täidesaatwa Komitee Rahwahariduse Osakonnale Walgas.

Riia õperingkonna walitsus kaotatakse 1. jaanuarist 1918. a. ära.

Riia õperingkonna kuraator prof. Grabar wabastatakse teenistusest 1. jaanuarist 1918. a.

Riia õperingkonna rahwakoolide direktorid ja inspektorid wabastatakse teenistusest.

Kõik teised teenijad jääwad väljaspoole ametkonda kolmekuulise dalgaga, kui nad Rahwahariduse Osakonna poolt ametisse ei kutsuta.

Kõik Riia õperingkonna asjaajamine antakse Läti Töörahwa ja Sõjawäelaste Nõukogu kätte.

Kõik Riia õperingkonna krediidid selles osas, mis Läti rahwust puudutab, lähewad Läti T. ja S. N. T. K. kätte, kuna teine osa ajutiselt tema juhatusse alla antakse.

Läti T. ja S. N. T. K. Rahwahariduse Osakonnale pannakse ette teatada õperingkonna ülewõtmisest Rahwahariduse Komissariaadile.

Rahwahariduse Komissar **A. W. Lunatscharski**.

Peterburis,
3. jaanuaril 1918. a.

Nr. 119.

II.

Protokoll Riia õperingkonna walitsuse üleandmise kohta prof. Grabari poolt.

17. jaanuaril 1918. a. ilmusid õperingkonna walitsusesse Läti Töörahwa ja Sõjawäelaste

Nõukogu Täidesaatwa Komitee esitaja Jaan Madise p. Lieknis, Eesti Töörahwa ja Sõjawäelaste Nõukogu Täidesaatwa Komitee esitajad Artur Hansu p. Wallner ja Johannes Andrese p. Mägi. Rahwahariduse Komissari Lunatscharski korralduse Riia õperingkonna ärakaotamise ja ringkonna asjade wastuwõtmise asjus Läti T. ja S. N. T. K. poolt ette näidates, panid saadikud ette, neile Riia õperingkonna asju üle anda. Kuraator prof. Grabar teatas, et tal pole õigust asju edasi anda, kuid mitte soowides kantselai teenijaid weel kord 1917. a. 19. ja 20. detsembril sündinud stseenide tunnistajaks teha, ei tee ta ülewõtmises takistusi ja lepib protesti awaldamisega, mis siia juure on lisatud. Läti ja Eesti T. ja S. N. T. K. esitajad teatasid, et nad tahtawad maksma seaduslikkuse põhjal ja Läti ning Eesti rahwa tahtel.

Allkirjad: kuraator prof. **W. Grabar**,
A. Wallner,
J. Lieknis,
J. Mägi.

Juuresolejate allkirjad:
S. Popow,
D. Plau,
Kolesnikow,
G. Bukowitski,
A. Bach.

Prof. Grabari protest.

Õperingkonna ärakaotamine ja igasugused muudatused tema seaduses ette nähtud funktsioonides ja walitsuse koosseisus wõiwad ainult seaduse alusel ette wõetud saada, mis harilisel teel on awaldatud.

Et Riia õperingkond käesolewal ajal paljuid Wenemaa maakonde teenib ja tema juhatusel olewad koolid asuwad igal pool Wenemaal, praegu autonoomsetes maakondades, muu seas Ukrainas, Kasakatemaal, Siberis, mille peale isegi Rahwakomissaride wõim tegelikult ei ulata, siis wõib kõigile neile maakondadele ja neis paigutatud asutustele sunduslik seadus ainult üleüldiselt kõigi Wenemaa maakondade poolt tunnustatud ülewenemaalise wõimu poolt tulla, missuguseks wõib käesolewal ajal ainult ülewenemaalist asutawat kogu pidada, mis

on kõige Wenemaa elanikkude poolt üleüldise, otsekohese, ühesuguse ja salajase hääletamisega valitud ja mis töötab tema poolt walitud asutuste kaudu wõi otsekohe ise.

Riia õperingkonna walitsuse asjade seaduslik üleandmine wõib ainult igas Wenemaa maakonnas üleüldismakswaks tunnistatud walitsuse asutuste käest saadud sellekohase määruse järele sündida. Kõigil muil tingimistel wõib ainult wägiwaldne asjade ülewõtmine olla õperingkonna kuraatori käest, mille wastu kõige kindlamat protesti awatdan.

Liwimaa Rahwakoolide direktsiooni ärawõtmise suutis juba halwawalt algkoolide ja isearanis puudustkannatawate õpetajate ainelise olukorra peale mõjuda, kel wõimalik polnud õigel ajal oma kõhna palka kätte saada.

Weel suuremaid hädasi ja korralagedust rahwahariduse töösse ahwardab tuua ringkonna walitsusesse segumine. Wõimalikkude tagajärgede eest hoiatades, heidan igasuguse wastutuse nende eest eneselt ära.

Riia õperingkonna kuraator
prof. Wl. Grabar.

III.

Läti ja Eesti Tõõrahwa ja Sõjawäelaste Nõukogude saadikute nõupidamine Riia õperingkonna likwideerimise asjus.

Koosolek 17. jaan. 1918. a.

1. Kõik endise Riia õperingkonna asjaajamine on Läti ja Eesti Tõõrahwa ja Sõjawäelaste Nõukogude saadikute nõupidamise walwe all, kes kõigi korralduste osjus wastutust kannab Wenemaa Wabariigi Rahwahariduse Komissariaadi ja Läti- ning Eesti rahwa ees.

2. Kõik asjad, mis Lätimaal olewaid ehk sealt Wenemaa sisemistesse kubermangudesse ewakueeritud koole puudutawad, on L. T. ja S. N. T. K. esitaja Jaan Madise p. Lieknise juhatusel all, kuna asjad, mis Eestimaal olewaid ehk sealt Wenemaa sisemistesse kubermangudesse ewakueeritud koole puudutawad, on Eesti T. ja S. N. T. K. esitajate Artur Hansu p. Wallneri ja Johannes Andrese p. Mägi juhatusel all.

Märkused: 1) Lätimaalt Eestimaale ewakueeritud koolid on Eestimaa juhatusel.

2) Lätimaale kuuluvad Kuuramaa ja Liwimaalt Riia, Wännu, Wolmari ja Walga maakonnad ja Riia linn.

Eestimaale kuuluvad endise Eesti kubernangust Tallinna, Rakwere, Haapsalu ja Poide maakonnad ja Liwimaalt Wiljandi Tartu, Pärnu, Wõru maakonnad ja Saaremaa.

3. Riigirenteist rahasaamise lubadele kirjutab alla neis Läti asjus, mis p. 2. ära tähendatud, Jaan Madise p. Lieknis ja sellessomas p. ära tähendatud Eesti asjus Johannes Andrese p. Mägi, kuna rahasaamise lubadele neis asjus, mis üleüldist laodi kannawad, kirjutab alla üks Läti ehk Eesti T. ja S. N. T. Komitee esitajatest.

4. 3. jaan. 1918 a. nr. 119 Rahwahariduse Komissari korralduse põhjal otsustatakse endise Riia õperingkonna walitsuse teenijatele palka wälja maksta jaanuari kuu eest, kus teenijad on tööl, ja weebruari, märtsi ja aprilli kuude eest, kus nad wäljaspool ametkonda on.

5. Kolme kuu palk antakse endise Riia õperingkonna walitsuse teenijatele kätte, kui nad ametist wabastatakse.

6. 3. jaanuari 1918 a. nr. 119 Rahwahariduse Komissariaadi korralduse mõttest wälja minnes, kaotatakse ära Riia õperingkonna direktsioonid ja inspektsioonid, ilma et nende asutuste juhatajatel õigus oleks wäljaspool ametkonna palga peale.

7. Kõsimuse asjus, kellele tulewad nende Lätimaalt ewakueeritud koolide paberid, dokumentid ja krediitid anda, mis nüüd Eesti piirides on, otsustatakse nad seni Eesti juhatusel alla anda, kuni need koolid Lätimaale tagasi lähewad.

8. Kõsimuse asjus, kellele antakse õperingkonna nõukogu protokollid, tunnistused ja nende isikute paberid, kes õperingkonna juures eksami teinud ja nende dokumentid, kes Tartu ülikooli ja muud õpeasutused lõpetanud, otsustatakse nad kuni õperingkonna lõpuliku jaotamiseni Eesti juhatusel alla jätta, kusjuures Lätimaal õigus jääb neid wabalt tarwitada.

J. Lieknis.
A. Wallner.
J. Mägi.

IV.

Ringkiri.

Tartus,
19. jaanuaril 1918. a.

Kuura, Liwli- ja Eestimaa keskkoolide juhatajatele ja linnade ning maakondade tõõrahwa ja sõjawäelaste nõukogudele.

1. Kõik endise Riia õperingkonna asjaajamine on 17. jaanuarist 1918. a. peale Läti ja Eesti Tõõrahwa ja Sõjawäelaste Nõukogude saadikute nõupidamise walwe all, kes kõigi korralduste asjus wastutust kannab Wenemaa Wabariigi Rahwahariduse Komissariaadi ja Läti ning Eesti rahwa ees.

2. Kõik nende koolide jookswad asjad, krediitid ja arhiivid, mis Lätimaal asuvad ehk sealt Wene sisemistesse kubermangudesse on ewakueeritud, lähewad Lätimaal Kooliwaliituse alla, missugune asutus on Läti Tõõiste ja Sõjawäelaste Nõukogu Täidesaatwa Komitee juures Walga linnas, kuhu nimetatud koolid peawad küsimistega pöörama; nende koolide jookswad asjad, krediitid ja arhiivid, mis Eestimaal asuvad ehk Eestimaalt ewakueeritud, lähewad Eesti Kooliwaliituse alla, missugune asutus on Eesti Tõõrahwa ja Sõjawäelaste Nõukogu Täidesaatwa Komitee juures Tallinnas, kuhu nimetatud koolid peawad igasuguste küsimistega pöörama.

Märkused: 1) Lätimaalt Eestimaale ewakueeritud koolid on Eestimaa juhatusel; 2) Lätimaale kuuluvad Kuuramaa ja Liwimaalt Riia, Wõnnu, Wolmari ja Walga maakonnad ja Riia linn.

Eestimaale kuuluvad endise Eesti kubermangust Tallinna, Rakwere, Haapsalu ja Paide maakonnad ja Liwimaalt Wiljandi, Tartu, Pärnu, Wõru maakonnad ja Saaremaa.

3. Riigirentest rahasaamise lubadele kirjutab alla neis Läti asjus, mis p. 2. ära tähendatud. Jaan Madise p. Lieknis, sessamas p. äratähendatud Eesti asjus Johannes Andrese p. Mägi, kuna rahasaamise lubadele neis asjus, mis ül. üldist laadi kannawad, kirjutab alla üks nimetatud Läti ja Eesti T. ja S. N. T. K. esitajatest.

4. Nende Lätimaalt ewakueeritud koolide paberid, dokumendid ja krediitid, mis Eestimaa piirides asuvad, lähewad seni Eestimaa juhatusse alla, kuni need koolid Lätimaale tagasi lähewad.

Üleüldise sisuga paberid, nagu õperingkonna nõukogu protokollid, tunnistused ja nende isikute paberid, kes õperingkonna juures eksami on teinud ja nende diplomid, kes Tartu ülikooli ja muud õpeasutused on lõpetanud, jääwad kuni lõpuni õperingkonna asjade jaotuseni Eestimaa juhatusse alla.

Linnade ja maakondade tõõrahwa ja sõjawäelaste nõukogudele pannakse ette sellest nende piirkonnas igast tüübist olewatele koolidele teatada.

Läti ja Eesti Tõõrahwa ja Sõjawäelaste Nõukogude Täidesaatwa Komitee esitajate nõupidamine Riia õperingkonna likwideerimise asjus.

Läti T. ja S. N. T. K. esitaja

J. M. Lieknis.

Eesti T. ja S. N. T. K. esitajad

J. A. Mägi.

A. Wallner.

V.

Läti ja Eesti Tõõrahwa ja Sõjawäelaste Nõukogude Täidesaatwa Komitee saadikute nõupidamine Riia õperingkonna likwideerimise asjus.

II koosolek 21. jaanuaril 1918. a.

1. Et hra Pamfilowi käest teade tuli, et ta Peeterburist Rakweresse wälja sõidab, Rakwere seminari juhataja kohuseid täitma, ja et Illuksti seminari juhatajaks on walitud tähendatud seminari õpetajate nõukogu poolt Jaroslaawi õpetajate instituudi õpetaja hra Mandowski, otsustati: Et lähemal ajal tuleb Läti ja Eesti õpetajate seminarides ratsionaliseerimise teostusele, millest osa wõtma tähendatud isikuid kohalikkude keelte oskamatusse pärast ei wõi kutsuda, siis tuleb nimetatud isikuid hoiatada, et nad pole soovitatud Rakwere ja Illuksti seminaride juhatajatena.

2. Otsustatakse Tartu õpetajate seminari õpetajatele ja teenijatele 1918. a. jaanuari kuu eest päewarahasi 508 r. 40 k. wälja anda.

3. Riia õperingkonna 1918. a. krediitide jaotamise asjus otsustati:

1. Krediitid, mis Kuuramaa õpeasutuste peale wälja antakse, wiiakse ilma muutuseta Läti T. ja S. N. T. K. nime peale üle, niisama kantakse endise Eesti kubermangu õpeasutuste krediitid Eesti T. ja S. N. T. K. nimele. 2. Liwimaa õpeasutuste nimelised krediitid jaotatakse Läti- ja Eestimaa wahel, üksikute koolide järele, 1917. a. Hariduse ministri kuldude eelarwe juhatuskirja järgi. 3. Üleüldised summad, mis terwe õperingkonna ja Liwimaa peale wälja antakse, nagu: Õperingkonna walitsuse ülewal pidamine § 2. p. 1-a ja b, teenistuse osjus komandeeritud ja ametisse määratud õpetajate teerahad § 3. p. 1-a, kingitused ja abirahad § 3. p. 2, walitsuse liikmete sõitude peale õperingkonnas § 3. p. 1-b, naisgümnaasiumite abirahad § 7. p. 6-w, kõrgemate rahwakoolide juures olewate käsitöö kursuste peale § 8. p. 1-w, kihelkonnakoolide peale § 9. p. 1-a², algkoolide peale § 9. p. 1 b, algkoolide peale § 9. p. 1-b², käsitöö klasside peale § 9. p. 1-w, üleüldiste rahwahariduse tarwiduste peale § 9. p. 2, pedagoogiliste muuseumide ja kooliraamatute peale § 9. p. 3-a, eelkoolihariduse peale § 9. p. 3-w, kooliõpetajate kongresside ja pedagoogiliste kursuste peale § 9. p. 3-d, algkooliõpetajate wiieaastased lisarahad § 9. p. 4, professorite, sõjawäe õpeasutuste, õpetajate instituutide, seminaride, kesk- ja algkute-õpeasutuste ja nais-

gümnaasiumite, progümnaasiumite ja Maria koolide kaswatusõpepersonaali palgalisad § 10. p. 1-a, algkooliõpetajate palgalisad § 10. p. 1-b, mitte palga arwel kolmandik palgast õpetajatele § 10. p. 2, jaotatakse Läti- ja Eestimaa wahel poolteks.

4. Kõrgema algkooli-õpetajate wiieaastaste palga lisade (§ 8. p. 1. alusel) krediidid jaotatakse Läti- ja Eestimaa wahel wõrrendis kolm kahe wastu, sest et neid koole Lätimaal enam on kui Eestis. Sellest krediidist wõib tarwitada ainult wälja teenitud wiieaastaste lisade katmiseks, kõik summad oga, mis sellest üle jääwad, lähewad riigi sissetulekute arwele.

Läti T. ja S. N. T. K. esitaja I. Cieknis.

Eesti T. ja S. N. T. K. esitajad

R. Wallner.
I. Mägi.

VI.

Läti ja Eesti Tööraha ja Sõjawäelaste Nõukogude Täidesaatwa Komiteede saadikute nõupidamine Riia õperingkonna likwideerimise asjus*

III koosolek 22. jaanuaril, 1918. a.

1. R. Wallner teatab, et Eesti kubermangu rahwakoolide direktor hra Sirotkin direktsooni asjaajamise täna Eesti T. ja S. Nõukogu Täidesaatwale Komiteele üle andis.

Hra Sirotkini poolt on Tartu 3. jaoskonna ja hra Mikkelsaari poolt Tartu 2. jaoskonna inspektsiooni asjaajamine R. Bachile ja J. Lompile edasi antud.

J. Cieknis teatab, et tema poolt Kuura kubermangu rahwakoolide direktsooni ja Goldingeni rahwakoolide inspektsiooni asjaajamine hra Rutschjowilt Läti T. ja S. Nõukogu Täidesaatwa Komitee alla üle on wõetud. Hra Sirotkinilt on tema poolt üle wõetud Jakobstadi ja hra Dewkotsinilt Wõnnu 1. ja 2. rahwakoolide inspektsiooni asjaajamine.

Mõlemad kõnelejad rõhutawad korralikku asjaajamist hra Sirotkini poolt, niihästi direktsoonis kui inspektsioonis, mis nende asutuste ülewõtmist märksa kergendas.

2. Rahwakoolide direktsoonide ametkond — asjaajajatele, niisama ka nende kohuste täitjatele, tuleb wäljaspool ametkonda palk 1. jaanuarist 1918. a. kuni 1. aprillini 1918. a. wälja maksta, wobalt palgatud teenijatele oga ühe kuu palk lahtilaskmise pæwasti arwates, milleks tuleb lugeda asjaajamise ülewõtmise pæwa.

Kuuramaa rahwakoolide direktsooni teenijale tuleb 1918. a. jaanuarikuu palk wälja maksta.

3. Kuuramaa rahwakoolide direktori kohusetäitjale hra Rutschjowile lubada wõtta Kuura kubermangu direktsooni summadest tema 1917. aastal saamata jäänud palga wahel inspektori ja direktori palga wahel, misugune summa endisel direktoril Mamotil riigikassasse tagasi tuleb maksta.

R. Wallner.
I. Cieknis.
I. Mägi.

VII.

Läti ja Eesti Tööraha ja Sõjawäelaste Nõukogude Täidesaatwa Komiteede saadikute nõupidamine Riia õperingkonna likwideerimise asjus.

IV koosolek 23. jaanuaril 1918. a.

1. Cieknis teatab, et tema poolt Läti T. ja S. Nõukogu Täidesaatwa Komitee alla üle on wõetud Riia maakonna 2. jaoskonna rahwakoolide inspektsioon ja 1., 2. ning 3. Riia linna jaoskonna inspektsioonid.

2. Lätimaalt Eestisse ewakueeritud algkoolidele tuleb tulewikus krediitisi wälja jagada nende endiste inspektsioonide kaudu, mille alla nad ewakueerimiseni kuulusid.

3. Nimetatud koolid peawad lätlaste, wenelaste ja teiste Lätimaal elawate rahwuste wahel ära jaotama, kuna selle täide saamine Eesti Tööraha Kooliwalitsuse hooleks jääb, kes selles küsimuses Läti Tööraha Kooliwalitsusega kontaktis löötab.

4. Koolide jaotamine rahwuste järele tuleb elusse wiia mitte hiljemine kui weebruari kuus 1918. a.

5. Wiibimata tuleb keskkoolide natsionaliseerimise eeltööde juure asuda ja natsionaliseerimine kõige hiljem 1. juulil ära lõpetada. Peale seda tähtaega loetakse kõik keskkoolide õpejõud, kes natsionaliseeritud koolidesse edasi ei jää, lahtilastuks ilma wäljaspool ametkonna palgata.

R. Wallner.
I. Cieknis.
I. Mägi.

VIII.

26. jaanuaril lõpetas Läti ja Eesti T. ja S. N. T. K. esitajate nõupidamine õperingkonna likwideerimise löö, mille kohta sellekohane akt kokku seati, millele mõlema täidesaatwa komitee esitajad ja õperingkonna ametnikud ringkonna inspektor Bukowiiskiga ja Koles-

nikowiga eesotsas ning õperingkonna kantselei juhataja Popow all kirjutasid.

Akti on üles wõetud nende asjade numbrid, mis jaotuse alla tulid ühes tähendusega, kuhu nad edasi antud, kas Eesti wõi Läti kooliwalitsusele.

Peale selle on aktis ära tähendatud, misugustel alustel krediitid Läti ja Eesti Kooliwalitsuse wahel ärajaotati (waata 21. jaan. Läti ja Eesti T. ja S. II. T. K. esitajate nõupidamise protokoll).

Akti on ka üles wõetud 1917. a. krediitide ülejäägid, jaotuse alla tulnud inwentaari nimekiri ja otsus õperingkonna pedagoogika muuseumi ja waranduse ühes majaga, mis Riiga jätud, siis jaotamiseks arutamisele wõtta; kui sõjategeuus seisma jääb. Osa õperingkonna arhiwi jäeti ajutiselt Tartu feminori keldrisse, kuni sellekohane komisjon tema läbi waatab, suur osa wanast arhiivist on aga ewakueermise ajal Jaroslaawi linna wiidud, mille ülewõtmisele alles kaugemas tulewikus wõib asuda.

Eesti ülemaalise Kooliõpetajate Kongressi Täidesaatew Komitee.

Üleskutse.

Eesti Tõõrahwa Kooliwalitsuse ja ülemaalse õpetajate kongressi Täidesaatewa Komitee ühine häälekandja „Eesti Kool“ ilmub teist korda. See on nimetatud asutuste olemise tundemärk, see on tundemärk, et tõõrahwas nii wõimetu, nii saamatu ei ole, kui seda mõnelt poolt oodati ja loodeti, see näitab, et tõõrahwal ei puudu jõud, kes ühe tähtsama proletariaadi ülesandega, nagu seda rahwa kultuur-haridusli-ed ülesanded on, hakkama saab. Kui „Eesti Kooli“ esimesed numbrid ei suuda demokraatlist õpetajat küllalt rahuldada, kui temas lugeja leiab wigu ja puudusi, siis peab tähendama, et neid wigu ja puudusi näewad ka wäljaandjad, mis nii mitmesugustel tehnilistel ja asjaolulistel põhjustel paratamata olid. Neid puudusi katsutud wäljaandjad eduspidi kõrwaldada. Mis puutub lehe sisusse ja populaarsusesse õpetajate eneste ringkondades, siis oleneb see suurel määdul laialiste demokraatliste õpetajate ringide osawõtmisest. Kui meie, õpetajad ise, harjume „Eesti Kooli“ peale waatama, kui ametlise häälekandja peale, kus „kooli ülemus“ ise selle eest hoolt kannab, et kõik „tsirkulärid“, „ametlised juhtkirjad ja teated“ seal sees oleksid, ja häälekandja ise alati korralikult iga koolile kätte saadetakse, siis oleks wähe loota, et sarnane häälekandja meie eluliste nõuetele suudaks wastata. Sar-

nases mõttes ei ole kawatsetud „Eesti Kooli“ wälja anda, seda ei saa olema ka siis mitte, kui häälekandja toimetamine üksikute õlgadele jääks. Et aga „Eesti Kool“ oma nimele sisuliselt wastaks, et ta liha meie lihast ja luu meie luust oleks, seks on tarwis, et demokraatlisel õpetajad teda mitte ainult ametlikuks häälekandjaks ei peaks, waid ajakirjaks, mis meie kooli elu-olupeaks igakälgsest walgustama, kõiki neid küsimusi käsitaks, mis meie wastutusrikkal ja okkalisel tööpõllul ette tulewad, et ta aja ja asjakohaselt suudaks orienteerida kõikide kultuur-haridusliste ülesannete labirindis. See on aga siis wõimalik, kui meie, demokraatlisel õpetajad, tunneme end moraalselt kohustatud olewat oma häälekandja sisu eest hoolitsema, temas kaasa töötama, temaga fundma ja mõtlema.

Sellepärast — käd külge, kõik demokraatlisel õpetajad, iseäranis need ametwenad, kellel seks kalduwusi ja kogemusi, käd külge, kõik harillased, kes end tõõrahwast ei eralda, käd külge, arusaaja proletariaat, ja — „Eesti Kool“ saab oma nime wääriline! Saatke teateid kohtadelt kooli elust-olust, omast igapäwasesest muredest, kirjutoge artikleid ja juhtkirje, ja „Eesti Kooli“, sisu muutub mitmekesisemaks, omasemaks tuumakamaks.

Ülemaalse õpetajate kongressi Täidesaatewa Komitee esimees: **I. Tauts.**

Wenemaa Wabariigi Nõukogude walitsuse dekreedid.

Dekreet südametunnistuse wabaduse ja kirikliste ning usu- liste seltside kohta.

1. Kirik lahutatakse riigist ära.
2. Wabariigi piirides keelatakse ära ükskõik missuguseid kohalikka seadusi ehk määrusi wälja anda, mis südametunnistuse wabadust kitsendaksid wõi mis mõnesuguseid eesõigusi kodanikkude usutunnistuse põhjal ette tooksid.
3. Iga kodanik wõib igasugust usku tunnistada wõi mitte mingisugust tunnistada. Igasugused õiguse kitsendused, mis ükskõik missuguse usutunnistamisega wõi mittetunnistamisega ühendatud, kaotatakse ära.

M ä r k u s : Igasugused märkused kodanikkude usutunnistuse kohta ametlikes aktides kaotatakse ära.

4. Riigi ja teiste awalikkude ühiskondliste korralduste tegewus ei sünni mingisuguste usuliste kombetäitmiste ehk tseremonii saatel.

5. Usuliste kommete waba täitmist kindlustatakse sel määral, mil nad ühiskondlist korda ei riku ja Nõukogude Wabariigi kodanikkude õigusi ei kitsenda.

Kohalikkudel wõimudel on õigus kõiki tarwilikka abinõusi tarwitusele wõtma, et neil juhtumistel ühiskondlist korda ja julgeolekut kindlustada.

6. Keegi ei tohi usuliste waadete tõttu oma kodanikukohuste täitmisest kõrwale puikleda.

Erandid sellest määrusest lubatakse, ühe kodaniku kohuse teise asemele wahetamise tingimisel, igal üksikul juhtumisel ainult rahwakohtu otsuse järele.

7. Usulik tõotus ehk wanne kaotatakse ära.

Tarwilikkudel kordadel antakse ainult pühalik lubadus.

8. Kodanlisi perekonna aktisi korraldawad ainult kodanlised wõimud — abielude ja sündimiste üleskirjutamisjaoskondade kaudu.

9. Kool lahutatakse riigist ära. Usuõpetuse andmine on keelatud kõigis riigi- ja ühiskonna-, niisama ka eraõpeasutustes, kus üldishariduslikka asju õpetatakse.

Kodanikud wõiwad usku õppida ja õpetada erawiisil.

10. Kõik kiriklised ja usulised seltsid käiwad ühise eraseltside ja liitude seaduse alla ja nad ei saa mingisugust eesõigust ega abiraha, ei riigilt ega kohalikkudelt autonoomlistelt ja omawalitsuse asutustelt.

11. Sunduslik maksude korjamine kirikliste seltside heaks, niisama ka kaasliikmete sündimise ehk karistamise määr nende seltside poolt on lubamata.

12. Kiriklistel ja usulistel seltsidel pole õigust warandust omandada.

Juriidilise isiku õigusi neil ei ole.

13. Kõigi Wenemaal olewate kirikliste ja usuliste seltside warandused kuulutatakse rahwa omanduseks.

Majad ja asjad, mis eriti jumalateenistuse ofstarbeks on määratud, antakse kohaliku wõi keskriigiwõimu iseäralise korralduse järele wastawatele usulistele seltsidele maksuta tarwitamiseks.

Rahwakomissaride Nõukogu esimees:

W. Uljanow (Lenin).

Komissarid: Podwoiski, Algnssow, Trutowski, Schlichter, Proschjan, Menshinski, Schjapnikow, Petrowski.

Walitsuse asjaajaja: Bontsch-Brujewitsch.

Rahwakomissaride Nõukogu

sekretär: Gorbunow.

Määrus losside ja muuseumide asjus.

Nr. 307.

Käskkirjaga 4. now. läinud aastal teatasin ma sellest, et kunstikomisjonid losside juures oma teaduslikku tööd endiselt jätkaksid, kohtadele jäädes ja kõrgewäärustist warandust kaitsedes sama tingimistes ja sama õigustega, mis neil seni olid.

Nüüd, losside rahwamuuseumideks kuulutamise kawatsustel, loen tarwilikuks ja ajakohaseks nimetatud käskkirjale lisaks järgmist teada anda:

Kunstikomisjonid, kes wiljakalt ja wahetpidamata töötasid ja kõige raskemal silmapilguil, mis riigil tuli läbi elada, oma kohatadel olid ning sellega üles näitasid armastust asja wastu ja kunsti wastu üleüldse, asuwad nüüd juba losside muuseumideks muutmise töö juure.

Ühes komisjonide tegewuse laienemisega kaswab ka nende töö ja sellepärast on tarwilik, et kõik kohalikud organisatsioonid ja majanduskomisjonid mitte ainult põhjusemõttelikult, waid ka tegelikult neile wastu tuleksid.

Sellepärast, rõhutades weel kord kunstikomisjonide õigusi, kes oma kunsti kaitsewas tegewuses autonoomilised on, tähendan, et nüüd, iseäranis komisjonide tegewuse algatusel muuseumide asutamise wallas ja selle tegewuse laienemisel, lähemal ajal neile komisjonidele, peale seni kunsti tegewuse wallas omandatud wolituste, saab wõim antud iseseiswaid administratiivlisi korraldusi teha, mis nende äranägemise järele tarwileks arwatakse losside muuseumideks muutmise asjus.

Üleüldine muuseumide kaitse-korraldus jääb nimetatud komisjonide hooleks, milles kohalikud komissarid oma kaasabi peawad üles näitama.

Rahwakomissar A. W. Lunatscharski.

Sekretär D. Lestschenko.

24. jaan. 1918 a.

Riigi Rahwahariduse komisjoni määrus

direktori, inspektori, kooljuhataja ja juhatajanna ametite ärakaotamise ja pedagoogika nõukogu eesistuja, tema abilise ja sekretäri ameti asutamise asjus.

I

1. Direktori, inspektori, kooljuhataja ja juhatajanna ametid keskkoolides kaotatakse ära.

2. Nende asemele asutatakse pedagoogika nõukogu eesistuja, tema abilise ja sekretäri amet. Wiimased walitakse laiendatud pedagoogika nõukogude poolt ähe aasta peale.

3. Isikud, kes 1. punktis üles loetud ametis olid, kui nad riigi wõi ühiskonna teenistusesse walitud ei saa, jääwad ametkonnast wälja — üleüldisel alusel.

4. Mees- ja naisauhoolekandjad, au järelewaataja ja au ülewaataja ametid kaotatakse ära.

5. Need määrused tulewad elusse wiia kohalise Tõõl., Soldat. ja Talurahwa Saadikute Nõukogude kontrolli all, kohtades, kus neid oga ei ole, ajutiselt kohaliste omawalitsusasutuste kontrolli all.

Rahwahariduse komissar:

Lunatscharski.

II.

1. Öperingkonna kuraatorite ja nende abiliste amet, pea- ja ringkonna inspektorite, nende juures olewad sekretäri ja tema abiliste ametid, niisama ka ringkonna nõukogud ja kantseleid öperingkonna juures kaotatakse ära.

2. Kubermangu Tõõl., Sold. ja Talurahwa Saadikute Nõukogud neis linnades, kus ringkonna walitsused asuwad, on kohustatud, niipea kui nende juures rahwahariduse osakonnad asutatud, luua ringkonna likwideerimise komisjonid ringkonna lõpetamiseks.

3. Likwideerimise lõpetusel tuleb osakondadel sellest aruanne ette panna riigi rahwahariduse komisjonile.

Rahwahariduse komissar:

Lunatscharski.

Dekreet uue kalendri maksmapanemise kohta Wene Waba-riigis.

Et pea kõigi kultuurrahwastega ühist ajarawamist sisse seada, otsustas Rahwakomissaride Nõukogu selle aasta jaanuarikuu lõppemisel kodanlikes läbikäimises uut kalendrit tarwitusele wõtta. Seda silmaspidades tuleb

1. Esimene päew peale 31. jaanuari s. a. mitte 1., waid 14. webruariks lugeda, teine — 15. webruariks j. n. e.

2. Kõikide kohustuste tähtajad, nii lepingute kui ka seaduste järele, mis seni maksma kalendri järgi 1. ja 14. weebruari wahel s. a. kätte oleks jõudnud, tulewad 14. ja 27. weebruari wahel kätte jõudnuteks arwata, kusjuures iga wastawale tähtajale 13 päewa juure lisatakse.

3. Kõigi kohustuste tähtajad, mis seni maksma kalendri järele 14. weebruari ja 1. juuli wahel s. a. oleks kätte jõudnud, tulewad mõlema poole soawil 13 päewa hiljem kätte jõudnuteks lugeda.

4. Kõikide kohustuste tähtjad, mis seni makswa kalendri järel peale 1. juulit s. a. kätte oleks jõudnud, tulewad juba uue kalendri järgi neilsamadel kuupäewadel kätte jõudnuteks lugeda.

5. Protsentide wäljaarwamisel kõigi era- ja riigilaenude, protsentpaberite, hoiusummade ja jookswate arwete esimestel tähtaegadel peale 14. weebruari uue kalendri järel tuleb aeg, mis wiimastest protsentide arwamisest mööda läinud, 13 päewa vähemaks lugeda.

6. Isikutele, kes kuu lõpul palka saawad, tuleb 28. webruaril s. a. iga kuus saadaw summa, ^{18/20} maha arwates, wälja maksta.

7. Isikutele, kes 15. ja 30. kuupäewal palka saawad, ei tule 15. webruaril palka mitte maksta, 28. webruaril s. a. aga iga kuus saadaw summa, ^{18/20} maha arwates wälja maksta.

8. Isikutele, kes 20. kuupäewal palka saawad, tuleb 20. webruaril s. a. iga kuus

saadaw summa, ^{13/20} maha arwates, wälja maksta.

9. Jga sellekohastes määrustes ette nähtud paiukite ja emerituuride wäljaandmise tähtaeg tuleb peale 31. jaanuari s. a. 13 päewa hiljem kätte jõudnuks lugeda.

10. Kuni 1. juulini s. a. tuleb iga kuupäewa kõrwale uue kalendri järgi seni makswa kalendri kuupäew klambrites juure lisada.

Rahwakomissaride Nõukogu esimees:
W. Uljanow (Lenin).

Wälisasjade Rahwakomissari abiline:
Tschitscherin.

Rahwakomissarid: Schljapnikow, Pe'rowski,
Amossow, Obolenski.

Rahwakomissaride Nõukogu sekretär:
Gorbunow.

Töörahwaa õpetajatele!

17. (4) webruaril 1918. a. otsustas Eesti Haridusnõukogu 9. märtsil u. k. j. korraldada kõigis maakonna linnades maakonna töörahwaa õpetajate kongresse, millest kutsutakse osa wõtma kõiki neid seltsimehi, kellel waba Eesti töörahwaa kooli ümberloomine südamel on. Kongressi päewakorras on maakonna kooliwalitsuste liikmete walimine, maakonna õpetajate täidesaatwate komiteede asutamine ja nende liikmete walimine, maakonna koolitöö korraldamine, suwesemestri kawatsuste harutumine ja m.

9. märtsil seisab kongresside puhul töö koolides.

Eesti Töörahwaa Kooliwalitsuse liikmed:

J. Mägi, J. Tauts, A. Wallner.

Sekretär: T. Kulderknupp.

17. webruaril 1918. a.

Riia õperingkonna ärakaotamise puhul.

Ometi on sündinud see! Asutus, mis omal ajal isegi kõikwõimulisi sakslasi waikima sundis, kõnelemata Eesti rahwa wenestamisest, on kadunud. Kõige suurem hariduse töö takistaja oli meil just asutus, kes hariduse tööd pidi edendama. Kui palju koole jäi awamata sellekohase luba puuduse tõttu, kui palju õpetajaid pidid õperingkonna walitsuse pärast kas kodumaalt lahkuma wõi oma kutse maha jätma. Weel wiimastel päewadel, kus õperingkonna walitsus oli suremas, kutsuti kuraatori soowil seminaride direktoriteks inimesi, keda awalikult kurifegewuses süüdistati. Neid pandi ametisse ainult sellepärast, et nad wanad tsaari truud teenrid olid, kellest koalitsiooni walitsuse esitajad ei suutnud lohkuda ja kelle bürokraatist osawust nad kõrgelt hindasid. Ise saamatud ja oskusega toetasid nad töörahwa üle walitsedes nende wana äraiganenud ametnikkude tarkuse peale, mille tagajärjel Wene hariduse lugu ei paranenud weebruarikuu rewolutsiooniga, waid jäi wanasse eitawasse olukorda meie seisukohast waadates.

17. jaanuaril langes Riia õpekonna walitsus ja asuti tema jaotuse kallale. Muidugi awaldasid õperingkonna walitsuse juhataja prof. Grabar ja ringkonna inspektorid selle wastu protesti, sest neid olla wanad walitsused ametisse pannud ja ainult neil olla õigus

nende käest õperingkonna asju üle wõtta. Wene õpetajate ringkonnad Tartus, Eesti kodanlisi õpetajaid kaasa meelitades, tundsid suurt muret õperingkonna ärakaotamise üle ja asutasid „kaitse komitee“, mille ülesanne oli wana tsaari teenrid ja õperingkonna warandust ja asju „enamlaste“ wägiwalla eest hoida. Kuid peagi loobusid nad sellest kaitse-ametist, ära nähes, et õperingkonna asjad asjatundjate kindlatesse kättesse sattusid.

Imestama peab selle lohakuse üle, mis õperingkonna walitsuses maad leidis, kus kuude ja aastate jooksul asjad seisid ja täitmist ei leidnud, kuid weel enam imestama paneb Balti kooliolude tundmatus ja saamatus neis orienteerida õperingkonna walitsuse juhatajate poolt. Kooliwalitsuse juhatajatel polnud aimu ei Baltimaa koolide arwust, ei krediitide tarwitamisest, ei Baltimaa linnadest, rääkimata waldadest.

Poolteise nädalise töö järele lõpetati 26. jaanuaril õperingkonna asjade jaotamine Läti ja Eesti Töörahwa ja Sõjawäe Nõukogude wahel ära ja Eesti osa saadeti Tallinna.

Sellega sattus kõik wõim koolide walitsemise asjus Eesti Töörahwa ja Sõjawäe Nõukogu kätte, kes ta omakord Eesti Töörahwa Kooliwalitsusele edasi andis.

Ar. W.

Rahwakooli õpetaja ja poliitiline moment.

Meie elame ajajärgul, kus endised sotsiaalsed eluwormid ja tingimised, isegi mõisted ümberhindamisel. Rewolutsioon kestab edasi: poliitiline rewolutsioon, mis tsaariwalitsuse ja tema kadakondsete wõimu kukutamiseks lõppes, wõimaldas selle rewolutsiooni, mis praegusel ajal edasi kestab ja esimese para-

famata järeldus on — sotsiaalse rewolutsiooni. Sotsiaalse rewolutsiooni wadjadusest töörahwale ei ole siin kohal wõimalik pikemalt kõneleda, tähendan ainult niipalju, et poliitiline rewolutsioon ükski ilma sotsiaalse korra muutmiseta ei tooks töörahwale, mille kilda ka õpetaja, kui inteligentne proletaar kuulub, min-

git kasu: oleks seesama suur-kodanline puder wäike-kodanlise kaste all, ainult feises kausis, mida meile jällegi oleks pakutud, kui uut foitu. Sotsiaalse korra parenemist ewolutsiooni teel ootama jääda — ei tasuks too- dud ohwrid ja raisatud jõudu.

Sel ajajõrgul, kus sotsiaalne rewolutsioon on ilmakorda üles ehitamas, ei saa, ei tohi meie rahwakooli õpetajad passiivsed olla, ükskõikselt seda hiiglat heitlemist pealt wadata, kus „eluwilumata, ilma riigi poolitika- meeste kogemusteta, unistajad, õhulosside ehi- tajad“, nagu meid kodanlased paremal kor- ral nimetawad, on heitlemas selle klassiga, kellel kõik „riigimeeste kogemused“, jõud, warandus, kes ei ehita õhulossa, waid palju praktilisemaid — maisid lossa, et nende kaudu tõõrahwa üle walitseda ja teda orjastada.

Meie ei tohi passiivseks jääda nii mitmel põhjusel.

Kõige pealt peame selgusele jõudma — missuguse rahwakihi, klassi kilda meie kuul- dume, et teada, kelle huwidega meie oma huuwid seome. Kas oleme meie ka sellest- samast hallist tõõrahwast, kes praegusel mo- mendil oma eluliste huwide eest wõitlemas wõi nende hulgast, kes selles wõitluses küll pealaest jalatallani sõjariistus, kuid kellel siiski midagi õige tähtsat puudub — kõrge loosung lahingu lipul? Meie ei eksi wist mitte palju, kui oletame, et meist, rahwakooli õpetajatest 70—80% proletariaadi hulka kuul- dub, kuna wäikene osa meist oma warandus- lise ja, mis peasi, poliitilise ilmawaate pooldest wäikekodanlaste leeris on. Suur-ko- danlus, kui ta üleüldse meie mail pesitab, siis wast mõne üksiku ajudes. Suur osa meie rahwakooli õpetajast jätab klassi küsimuse „lahitiseks“, arwab selle ülearuseks „luksuseks“ meile (nagu Jaan Tõnnisson arwab armsa Eesti rahwa kohta), kellel igapäwase leiwa küsimusega isegi maadlemist küllalt olewat... Ma soowin, et siin seda oletades eksinud oleksin, sest kui see tõõpöolest nii on — oleks wäga kurb lugu.

Kui meie wõrdleme oma ainelist seis- korda mõne teise proletariaadi haruga, ise- äranis endisil aegil ja ka praegusel momen- dil, — kui mitte meie ise, siis koolimaja müürikiwid tunnistaksid meid proletariiks... Kas ei saanud meie heal juhtumisel 20—30 r. kuus oma waewa tasuks, mis mõnel pool üle 4—5 rbl. kuus ei ulatanud, wõi selle asemel wiletsa põllulapikese, mis sagedaste sedagi tasu ei andnud, kui oma tõõjõu maha arwa- me? Kas ei kannatanud meie füüsiliselt ja moraalselt wiletsate kooli- ja eluruumide all, mis sagedaste kooli ülewõlpidajate hooletuse ja lahakuse tõõtu wäljakannatamatad olid?

Kas ei riisunud need mured, mis õieti meie omad ei ole, meilt terwise ja kas ei wajuta- nud nad enneaegseid murekortsusi meie palgele? Kas suutsime meie neid elementaarseid kul- tuurhariduslisi nõudeid täita, mis meile selts- kond ja elukutse ette panid, nagu enese edasiharimine, raamatukogu, ajakirjandus, eri- kirjandus ja muud sellesarnased küsimused, kunstist (teaater, muusika j. n. e.) rääkimata? Ja kui meie ka osalt seda suutsime, kas ei maksnud see meile kallilt, imewäikest wae- watasu silmas pidades? Kas leidsime meie nende küsimiste lahendamiseks wastutulekut tolleaegete wõimumeeste ja kodanliste omawa- litsuste poolt? Kas ei tõõstitud meid sage- daste tühiste lubaduste ja „pühakirja“ sõna- dega, nagu: „kes on pandud orjama, see orjaku hea meelega“, wõi: „inimene ei ela mitte üksipäinis leiwast“ j. n. e. — Ja mo- raalselt?! Kas ei olnud meie need, keda tsaariwalitsus tahtis oma sõnakuulelikuks tõõ- riistaks teha, küll wenestamises, küll imper- ialismi ja militarismi kaudses propageerimises, ebamoraali — usuõpetuse — sun- duslises õpetamises, mis meie „noori“ pidi kaswatama keisrile truuks, Jumalale mee- heaks j. n. e.? Kas ei olnud meie need wee- rewad kiwid, mis sellepärast sammalt ei saa- nud kaswatada, et mõnda ülemuse nõuetest julgesime kritiseerida wõi täitmata jätta? Kas ei peetud meie meelsust tol õndsas ajal hoo- lega silmas, mida 1905—6 a. sündmused tõõndawad? Kas waatasid tol ajal trooni ti- mukad nende ametwendade peale, keda mõisnikkude ja pastorite poolt „umbrohu hääwitamise“ otstarbel Pilatuse juurest ülem- preestrite juure tassiti, enne kui „seaduse“ nimel nende üle kohut mõisteti, kui kogemata poliitika keeruse sattunute peale, kas eroldati neid siis mässajast proletariist wõi arwati neid iseteadwa, kurjema elemendi hulka?

Kui nende küsimiste peale wastata, siis selguks, et iialgi ei ole rahwakooli õpetaja ennast tõõrahwast suutnud eraldada, iialgi ei ole tema elulised huuwid tõõrahwa omadest lahku läinud, iialgi ei ole tema oma saatust tõõrahwa omast lahutada püüdnud. Ja praegusel momendil loodab üks osa neist sellega foime saawat. Poliitiline daltonism peab meie pool kaduma.

— Meie tõõpõld ise? . . Kas ei sunni ta meid, iseäranis maal, ümbruskonna seltskond- list elu juhtima? Kas oleme meie isegi tsaari- walitsuse aegsete tsirkuläärade nõndmistel saa- nud oma tegewust kooli seintega piirata? Kas ei olnud need meie eelkäijad ametwen- nad, kes esimestena Eesti kultuuri sõõdil esi- mesi wagusid ajasid, ja kas ei ole meie need, kes nende tõõd jatkanud, kuigi neist „feld-

Wäikekodanlaste teaduslise marksismi „Amberseletamised“ ja tõlkimised ei huwita kirjaoskajaid. . . .

Lõpuks tähendan „kõhklejate“ ametwendade kohta, et nad vähemalt aumehelikult toimetaksid ja töörahwale oma „poliitilist

nägu“ awalikuli näitaksid. Niipalju peaks neil waba kodaniku julgust olema. Seda on meil tarwis, sest meie ees seisab dilemma: kas töörahwaga ühes wõi töörahwast lahus, kas meiega wõi meie waenlastega? „Kuldset keskpaika“ ei wõi siin olla. J. T.

Kooliõpetajate kongressi otsused palga asjus ja nende elussewiimise wõimalused.

Wiimane Eesti kooliõpetajate kongress Tallinnas otsustas:

1) Kooliõpetajate aluspalgaks äraelamise wõimaluse alammäärast wälja minnes 300 rbl. kuus wõtta. Siia juure arwata korteriraha neile kooliõpetajatele, kellel kooli korterit ei ole, Tallinnas ja Tartus $\frac{1}{3}$ aluspalgast ja teistes linnades ja maal — $\frac{1}{5}$ aluspalgast.

2) Iga tööjõuetu perekonnaliikme peale kuus 50 rbl. lisatasu.

3) Palgamaksmine sündigu kesk-kooliwalitsuse kaudu. Kongressi otsus oli, et seda palka 1918. a. esimesest jaanuarist maksuma tuleb hakata.

Niisugused olid otsused, mille täidewiimise aeg aga juba mööda on läinud ja alles teoksil seisab. Muidugi on seltsimehed huwatatud küsimusest, kudas lugu selle otuse täidewiimisega õieti on.

Et kogu sellest tööst järjekindlamat pilti saada, algame peale palgamaksmise süsteemist.

Keskwalitsusest palgamaksmise tarwis peab ülemaaline täpipealne kuluarwe olema, nagu see end. rahwahariduse ministeriumil oli, kus walitsuse koolide ülespidamiseks teatawad summad määrati: keskkoolid, erikoolid ja kõrgemad algkoolid said teatawateks wäljaminekuteks kindlad summad iga üksiku kooli peale: nii näituseks jagunesid need summad harilikult kahte osasse: a) kooli õpejõudude, administraatorite, teenijate jne. (личный состав) palgad, b) majanduslised ja kantselei kulud, kuna aga teised summad, peale mõne üksiku, üleriiklised (mitmesugused lisapalgad), ülekuubermangulised wõi õperingkondlised (5 aasta lisapalgad) olid. Algkoolid üksikute koolide kohta otseteed keskkohalt kindlaid summe ei saanud, waid neile määrati kindel krediit kuubermangude kaupa, mida õperingkonna walitsus rahwakoolide direktorite läbi inspektorite kätte algkoolidele wälja jagas.

Tingimata tuleb meil ülemaalse koolide kuluarwe kokkuseadmise juures umbes seda-

sama teed käia. Wanasti sündis koolide rahaasjandus nelja järgu läbi: ministereiumi, õperingkonnawalitsuse, rahwakoolide direktori ja inspektorite kaudu. Meie korraldus saaks ühe ehk kahe järgu wõrra lihtsamaks, kui meie siin Wenemaa wabariikide keskwalitsusega ei rehkenda. (Rehkendada tuleb temaga õige wähe, sest maksusi ei saa keskwalitsus praegu peaaegu sugugi, ja kohtade peal on asutused majandusliselt autonomsed, kes ise oma äranägemise järele maksusi sisse wõiwad wõtta). Nimelt sünniks meil palkade maksmine kolme ehk kahe asutuse kaudu: Eesti Töörahwaga Kooliwalitsuse läbi, kes ülemaalse koolide kuluarwe kokku seab ja need summad maakonna kooliwalitsustele wõi töörahwaga nõukogude täidesaatwate komiteede haridusosakondade edasi saadab; wiimased maksawad palgad kas otseteed õpetajate kätte ehk walla töörahwaga täidesaatwate komiteede haridusosakondade õpetajatele kättetoimetamiseks.

Enne kui aga täielist kuluarwet kõikide koolide peale kokku seada saab, on tarwis koolide kohta üle maa täielisi teateid. Nende teadete saamiseks saadetigi Töörahwaga Kooliwalitsuse poolt teatelehed laiali, mille kätte saamisel meie ühe ehk teise kooli kuluarwe üleüldisesse kuluarwesse üles saame wõtta.

Sellepärast on soowitaw, et teatelehed wõimalikult korralikult ja punktipealt täidetult tagasi tuleksid. Teatelehtedega teadete kogumine on praeguste maa postiolude tõttu üleüldse puudulik, kuid teist teed teadete saamiseks rutulisel teel ei ole. Peab tähendama, et niisugused raskused kuluarwe kokkuseadmiseks ainult esialgul on, kus teated koolide kohta puudulikud ja maakondades kui ka waldades kuluarwete kokkuseadmisega ei ole harjutud. On juba kuluarwe kord olemas, siis läheb see kuluarwe tarwliste täienduste ja parandustega aastast aastasse, ilma et sealjuures suurt tööd oleks.

Teine puudus, mis algul ette toodud otsust elusse wiia raskeks teeb, on see

asjaolu, et maksude sissetulemine täieste korraldamata on. Ühed ehk teised maksud on juhuslised ehk wanade normide järel, mis praegusele olukorrale sugugi ei wasta. Selle nähtuse tõttu walitseb keskkohdades suur rahapuudus selles mõttes, et üle terve maa kümne miljonilisi wäljaminekuid teha. Kui seni hariduse peale kuni 12 kop. inimese kohta kulutati, tõuseb nüüd see summa 20 kuni 25 rbl. peale. Niisugused kulud nõuawad praeguste maksudega wõrreldes

suuri maksusi, mis, kui neid wana süsteemi järel ära jaotada, otse kohutawad näiwad. Neist maksukoormast saab ainult seeläbi kergemalt üle, kui maksud proportsionaalsed sissetulekuga ja warandusega on.

Kõike kokku wõttes peab tähendama, et uut palga normi ainult siis wõib elusse wiia, kui täieline kuluarwe juba kokku on seatud, ja sissetuleku allikad on leitud, kust neid wäljaminekuid wõiks katta.

J. M.

Kaswatuse siht mõtteteaduse seisukohalt.

Ar. Wallner.
(Lõpp)

Eetika on teadus, mis uurib ja hindab inimese elu eemärki, wäärtusi ja tegewust hea ja paha seisukohast. Tema ülesanne on esiteks kindlaks teha, millel on otsustaw õigus kõlbliste normide (määruste) maksmiseks, kas mõistusel wõi mõnel muul hingeelu awalduse wormil, teiseks, selgitada kõlblise tegewuse sihi — õndsuse mõistet, kolmandaks selgitada kõlblise sihi saawutamise abinõude — wooruste mõisteid ja neljandaks selgusele jõuda, kui kaugele on tahte ja südametunnistus wabad kõlbluse olemasoleku eeldamiseks.

Meie ülesanne pole kõike tähendatud eetika probleeme harutada, meile jätkub sellest küllalt, kui meie teise — kõlblise tegewuse sihi üle ses piirides selgusele jõuame, missugustus ta seni otsustaw on.

Kõige elementaarsem wool eetikas on nõnda nimetatud eudämonism, mille järele isiklik õnn ja tundeline maitmine on elu siht. See on epikuurlaste ja tsüreenlaste kõlblus, mis XVII. aastasajal Helvetiuse ja La Mettrie juures poolehoidmist ning arendamist leidis. Palju kõrgemal seisab aga kõlblus, mis elusihiti isiklises waimlises maitsmises näeb, nagu Plato ja Aristoteles oma õpetuses kuulutasid. Veel kõrgemal ning laialisemal alusel seisab aga kõlblus, mida J. Mill XIX. a. kuulutas ja mille sihiks ja tõukejõuks seltskondline kasu on. See utilitaarne õpetus on selle poolest tähtis, et ta kõlbluse isikliselt aluselt seltskondlisele mahutas ja ainult seda kõlbliseks tunnistas, mis kõikidele kasulik on.

Hoopis teisel waatekohal seisab J. Kant, kelle arwamise järele eetika aluseks peab niisugune põhjusmõte olema, mis kõikide juures ühewõrra omaks tunnistatakse, mitte aga isikliku õnne wõi kasu ehk tundelise maitsemise mõiste, mida iga inimene oma

wiisi ette kujutab.

Ta tõstis kõlbluse mõiste kõrguseni, milles ta tänapäewani püsib ja eraldas teda kõigest sellest, mis isikliku kasuga, maitsemisega ja tungidega on seotud. Tema seadis oma õpetuse aluseks nõudmise, mida *kateooriliseks* (tingimata) *imperatiiviks* (käsuks) kutsutakse: „*talita nii, et sinu tahte maksimum (juhtnõor) wõiks alati üleüldise seadusandmise aluseks saada*“, see tähendab, et see, mida üksik inimene teeb, kõikidele tehtaw oleks, ehk „tee nii, kuidas oleks iga teine käesolewal juhtumisel pidanud tegema, kui ta sinu asemele oleks seatud“.

See mõte on ka Ristiusu ja Leo Tolstoi õpetuses peanõudena, kuid wäljendatud on ta teisiti: „armasta ligemist, nagu iseennast“ ja „ära tee seda teisele, mida sa omale ei taha“.

J. Kant on üks neist, kes tahtewõimet haruldaselt kõrgelt hindab ja seda inimese kõlblise tegewuse aluseks seab. Tema õpetuse järele on tahtel piiramata enesemääramise woli, kuna mõistusel ainult sel wõrral enesemääramise woli on, kui wõrra mõistus katsest oleneb. Nagu teada, õpetab J. Kant, et ainult seda wõib inimesesugu mõistuse waral omandada ja sellest aru saada, mis katse alla andub. Teoretiline mõistus ja transtsendentaalne ilm on ainult nii palju kujutataw, kui palju neist praktiline mõistus suudab aru saada. Et aga praktiline mõistus ainult katse peale põhjeneb, siis on teoretilise mõistuse tegewus piiratud, niisama ka transtsendentaalse ilma mõistmine. Siin esineb J. Kant oma tahteõpetusega ja tunnistas, et tahte on waba katsest ja wõib seda omandada, mis wäljaspool mõistust seisab. J. Kanti õpetuses on tahtel määratu suur tähendus,

eriti inimese tegewuse ja ühes sellega kõlbluse õpetuse kohta. Kategoorilise imperatiivi järele peab J. Kanti mõttes tahte ilma kõige teiste kõrwaltingimisteta talitama, ainult formaalset kõlbluse seaduse täitmist austades. Inimene on siis kõlbliselt talitanud, kui ta oma samme üleüldiste seaduste nõudmistele kohaselt seab ja oma isiklise kasu ja õnne ära unustab. Käesolewa olukorra seisukohast näib Kanti nõudmine liialdatud ja loomuwastane olevat, nii wõõrastawalt kõlab nõudmine täita seadusi ainult selleks, et nad seadused on. Kuid selle formaalse seaduse täitmise nõudmises peitubki Kanti mõtteteaduse kõlbluse jõud, mis teda mitte üksi pedagoogiks kitsamas mõttes pole teinud, waid terve Saksa rahwa kaswatajaks on kutsunud. See abstraktne kõlbluse mõiste juhib praegugi intuiitiwsest Saksa rahwa samme ja teeb teda ärawõitmata tugewaks.

Mõttetark E. Zeller hindab järgmiselt J. Kanti kõlbluse seadust 11. dets. 1879. a. Berliini Teaduste akademias peetud kõnes: „J. Kanti enese ütelse järele peab eetika reform sellest kindlast arwamisest wälja minema, et kõlbluse ja tema õpetuse aluseks ei wõi aineline, waid ainult formaalne põhjusemõtte olla. Kõik tema eelkäijad seadsid selle aluseks, nagu Kant ütleb, ainelise printsiibi, s. t. nad otsisid meie tahte määrawat alust ja meie tegude õiglikkuse mõõtu selles kordaminekus, mis nende abil kätte saadi; et aga selle kordamineku kujutus kui põhjus, ainult selle läbi wõis meie peale mõjuda, et ta meie huwi äratas, siis tõstsid nad meie tegude tõukejõuks huwi, mida meie peale soowitaw asi awaldas, tema mõju meie meelte peale, löbu, mida ta meile pakub. Neil kõikidel, järjelikult, mängisid osa eudämoonilised printsiibid, s. e. säherdused, mis wälja lähewad löbu tagaajamisest, mis põhjenedawad enesearmastuse peale; harilikult peeti seal juures silmas pikemat wõi lähemat aega wältawat löbu ja õnne. Kuid meie ei wõi ette teada (a priori), missuguses wahekorras saab asi meie tundmusega olema, kas saab ta hea wõi pahameelega ühendatud ehk on ta meie jaoks ükskõikne. Kõike seda wõime meie ainult empiirilisel, katselisel, teel teada. Kõik kõlbluse ainelised printsiibid on sellepärast empiirised, ja, kui seesugused, pole nad üleüldismakswad, mida meie iga praktilise seaduse käest nõuame, millel ühesugune ja üpris suur tähendus kõikide arusaajate olewuste jaoks on.

Ja lõpuks, et kõlbline tahte ja tegu neile ainult meie õnne ja, järjelikult, wäljaspool

neid olewa ja neist lahkumise wahi saawutamise abinõuks on, siis kannatawad nad kõik heteronoomia*) all, mis igasuguse kõlbluse seaduse loomu wastu räägib: tahte ei kirjuta omale seadust ette, waid saab seda objektilt, hea peab maad leidma mitte enese, waid teise pärast, kõlbluse seadus ei pea mitte tingimata sunduslik olema, waid ainult selle tingimisega, et tema järele käies teatud tagajärgesi saawutada. Kõige puuduste ja lahkumisekute äratõrjumiseks kõlbluse printsiibi formuleerimisest ja temale wastawatest motiividest peab Kanti järele igasugune arwamine meie tegude ainest ja nende abil saawutatud tagajärjedest kõrwale heitma. Ja meie tahte kõlblise wäärtuse mõõduks peab ainult selle tahte, kui niisuguse, lugema. Kõlbluse seadusel on tingimata sunduslik jõud kõikide arusaajate olewuste kohta; kõlbline tahte on ainult seal, kus tema alla tingimata paenutatakse tema enese pärast, ja mitte mõne muu pärast, kõlbluse seaduse wastu austust awaldades; ja järjelikult tuletab Kant sellest, on ta seal, kus tema alla paenutatakse, ainult tema seaduseandwa wormi pärast.

Et igasuguse seaduse wääramata tähenduse ennast üleüldissunduslikkuses awaldab, siis näeb Kant just selles kõlblise eluwiisi iseäralikku tunnusemärki ja awaldab sellepärast kõlbluse seaduse olulise sisu nõudmises: tallita nii, et sinu tahte maksimum wõib eluwiisi üleüldiseks printsiibiks saada.“

J. Kanti kategooriline imperatiiv wõi kõlbluse seadus on just nende omadustega, mis ülewal pool tähendatud, nimelt ta on üleüldismaksw ja möödapääsemata.

Üleüldismaksw on ta selle poolest, et ta mitte isiklise katse peal ei põhjene, waid eneses üleüldist seadusandlist nõuet sisaldab ja möödapääsemata, et ta üksiku isiku tegusi ja tahtet üleüldissunduslikkusega ühendab.

J. Kanti kõlbluse seaduse omaks tunnistades, tekib küsimine, mis juhib meid nii talitama, et meie sammud üleüldisele seaduslikkusele ja sunduslikkusele wastaksid. Kus teame meie, et me pole eksinud ja ei sammu wale rada.

Mõttetark E. Zeller näitas just siin Kanti kõlbluse õpetuse nõrga külje peale, sest nende küsimiste peale ei leidu Kantil wastuseid. Kant eeldab, et kõlblus on ainult mõistuslikkudel olewustel. Kuid sel-

*) Tegu iseseiswusetus ehk olenemine meelelisest kalduwustest.

lest on wähe, sest mõistus üksi ei ütle, mis-pärast peab nii ja nii teatud teo juures astuma. E. Zeller täiendas Kanti kõlblise õpetust ja lisab oma poolt järgmist juure. Kõige pealt tuleb selgusele jõuda üksiku isiku tundmuste ja waimu wahekorra üle, siis üksiku isiku huwide ja seltskonna huwide üle, mis just kõlbluse sisu ongi, selle alusel tuleb wahekord kindlamini ära määrata ja selle määramise tarwitusel kõigis tegudes, mis isiku ja seltskonna eraelu üldidest tingimistest järgnewad, kõlbluse õpetuse ehitada.

Üleüldiseks eetiliseks nõudmiseks oleks selle meetodi juures nõudmine, et meie tahete ja meie eluwiis wastaksid sellele ja tuleksid selle tundmisest, mis inimese iseäralise olewusega kokkukõlas on, ehk teiste sõnadega, et juhtnööriks ja meie tegude põhjuseks oleks inimese wäärtuse ja humansuse mõte.

Wäärtuse ja humansuse põhjalikuks hindamiseks ja mõistmiseks on waja teisi hinge worme tunda, worme, mida meie loowaks kujutuseks nimetasime ja mis ilutunde mõiste peal põhjeneb. Ei wõi elus ainult sellega leppida, mis silm pealiskaudselt näeb, wõi kõrw kuuleb, on waja eluwäärtusi sügawamalt otsida ja sinna tungida, kus harilikult midagi ei märgata. Elu rikastamine ja mitmekesistamine sünnib loowa kujutamise jõul, mis alastamata ja lõpmata looduses ja waimuelus edasi tungib. Ühes sellega aga annab ta meie

aineid selleks, et wahet teha, mis kena ja mis inetu on.

Nüüd jõuame meie oma kaswatuse sihile. *Kaswatuse ülemsiht põhjenegu J. Kanti kõlbluse seaduse wõi kategoorilise imperatiivi omandamise peal, tema õigeks mõistmiseks, hindamiseks ja tarvitamiseks formaalsest küljest aga arendamist, kujutamist, oluliselt aga loovat kujutamist, kusjuures inimese wäärtuse ja humansusemõte tegude aluseks ja juhtnööriks olgu.*

Sihile jõudes, tõuseb küsimus, kas suudab J. Kanti kategooriline imperatiiv tema järele kaswatatud inimesesugu rahustada.

Imperatiivis leidub mõte, mis laiemat tähelepanekut ära teenib ja millel suur eluline tähtsus on, mis aga nii lihtsalt silma ei paista. See mõte peitub sõnas „talita“, mis tegewust tähendab ja see suudab inimesesugu rahustada. J. Kanti järeltulija ja uuema pedagoogika looja Joh. Herbert lausub: „teadmisel on ainult siis wäärtus, kui tema lõpusihiks on tegewus“. Mõttetark Joh. Fichte ütleb: „sa ei elutse mitte tühjaks enesewaatemiseks ja enesenägemiseks. mõtlemiseks ja õndsate tundmuste jaoks, waid tegu jaoks elutsed sa. Sinu tegu ja ainult tema määrab sinu wäärtuse“.

Tegewuse tähtsus ulatab, nagu siit selgub, elumõtteni. Ta täiendab, õieti selgitab ülewal tähendatud kaswatussihiti ja annab Kanti formaalsele kõlbluse seadusele elulist mahla, mis inimesi igapäewases eluwõitlustes lõpmata ergutab uutele elamustele.

Usuõpetuse asemel loodusõpetus.

Usuõpetuse tundide kaotamisega sai koolides hulk õpeaega wabaks, mis ühel wõi teisel wiisil tuleb nii kasutada, et sest oleks rahwale tõsine tulu. Eesti töörahwa kooliwalitsus on koolidele ses asjas jättnud täieliku wabaduse. Teisest küljest ei ole keelatud esineda ettepanekute ja soowiawaldustega, mis küsimuse otsustuseks kasulikud. Üheks niisuguseks tahab olla järgmine.

Wõetagu usuõpetuse asemel koolidesse loodusõpetus. Loodusõpetuse tundide rohkenemine ka seal, kus juba loodusõpetust antakse, tooks ainult huwitust ja elawust klassidesse juure, walmistaks noori inimesi elu ja ümbruse tundmisele paremine ette, kui seni; seal aga, kus loodusõpetus täieste puudus, kaotatakse liig kaua juba

kestnud ülekohus rahwahariduse wastu.

Kui tähele panna kõiki nõudmisi, mis elu iga inimese ette seab, peab otse imestama, kudas wõib meie päewil veel olla koole, milleles õpilasi mitte ei tutwustata looduse ja looduse seadustega. Arusaadawaks saab aga asi kohe, kui mainida, et usuõpetus ja loodusõpetus kaks asja on, mis üksteist orgaaniliselt ei salli; et usuõpetus oma waenlast, loodusõpetust, koolist eemal hoidis; et selle ilma wägewad usuõpetusele, kui poliitilisele abinõule rahwa ohjamisel, igal pool eesõiguse andsid. Kudas wõiski usuõpetus loodusõpetusele eluõigust anda, kui esimene õpetas, et nii mitu seltsi, kui palju olewusi olemas, maailma algul loodi üleloomulikust, jumalaks nimetatud olewusest, waimust, kuna teine õpetab juba teist põlwe awali-

kult ja üleüldistunnustatult, et kõik olewused on üksteisega sugulased ja pikal arenemise teel lihtsamatest keerulisemateks moonduisid. Ei muuda palju asja, kui meie päewil noored mustakuuemebed oma jutluses heliotropismi õpetustki tarwitawad, kui nad pühalikult sõnawad: „mu hing püüab Jehoowa poole, kui roheline taim päikese poole...“

Kuna loodusõpetust keskkoolides alles wõrdlemisi hiljuti siiski korda läks tarwitusele wõtta, ühedes wäga pealiskaudselt, teistes paremine, on nendes koolides, mis just rahwa laiadele ringkondadele, töörahwale, olid määratud, loodusõpetuse tarwitusele wõtmisele suuri raskusi tehtud. Peaaegu kõik need koolid ootawad alles loodusõpetuse kawasse wõtmist, ja töörahwa kooliwalitsusel tuleb see uuendus täielikult läbi wiia.

Kõige suuremat wastupanekut sünnitasid katsed elajateriigi õpetust, tsooloogiat, rahwakoolides tarwitusele wõtta. Küll oli *Kunder* oma „Elajate riigi“ ettewaatlilikult kokku seadnud, iga peatüki etteotsa piiblist sõnu wõtnud, nagu „alguses lõi Jumal taewa ja maa“, „Jumal lõi inimese oma näo järele“ jne.; küll kinnitab ta, et loodusõpetus wiib usutundele jne., siiski waatasid waimulikud selle õpetuse peale waenulikult. Nii wõib kuulda wanemate koolimeeste suust, kes omal ajal *Kunderi* loodusõpetuse järele õpetama hakkasid, et pastori pealekäimisel see koolist pidi wälja jääma.

See kardetaw teadus, loomateadus, leiab weel praegugi suurt wastupanekut kirikliste waadetega inimeste juures, kes sellega kudagi ei suuda leppida, et inimese esiwanem ahwiga sugulane olnud, et peale surma inimesest muud midagi järgi ei jae, kui hunnik wäetist taimedele jne. Nii protesteerinud weel jaanuaril 1918. a. keegi lapsewanem kellegi Tallinna keskkolijuhataja ees kirjalikult selle wastu, et selles koolis loodusloo õpetaja õpetab lastele sarnaseid asju...

Niisugused rumalad protestid kaowad alles siis, kui usuõpetus, mis, kahjuks, seni paljude inimeste ainus teadus oli, koolist pikemat aega täielikult wälja jäänud ja inimespõlwed loodusteaduslise hariduse saanud. Loodusteadus awab inimessoole nii sügawa tarkuse, kõlbluse ja ilu allikad, missugusi usuteaduseks nimetatud ebateadusialgi ei wõi meile pakkuda.

Mina ei esine siin mitte õpetajana ja ei hakka ka loodusõpetuse tunniplaani harutama. Tahtsin ainult juttu teha neist rikkustest, mis loodusteadused pakuwad ja

igale koolistlääbikäinule peaks kool kaasa andma, et ta elu uute silmadega waataks, mitte enam kinnisilmil ringi ei käiks; et temale iga kiwi, iga taim ja loom huwitust pakuks, kõneleks sügawatest saladustest, mis nendes warjul. Siis muutub elu huwitawamaks, teiseks, elutiidimus on kadunud, silmad särawad; tunned, et oled üks osa loodusest; et kiwi, taim ja loom kõik ühiste, looduse seaduste alla käiwad, kõik üksteisega sugulased ja ringjooksu läbi seotud.

Elu annab küll ka ilma koolita ja raamatuteta mõnesugusi teadmisi looduswallast, õpetab tähele panema ja katsuma ning niisugusi empiirilisi teadmisi oma tegewuses ja töös kasutama; pikkade aegade jooksul on isegi igal rahwal tekkinud oma wanausus ja -arwamistes, luules, peegelduw teadusilm. Kuid ainult inimesed, kes oma elu teadusele pühendasid, teadlased, on põlwede jooksul inimesesoo tähelnepanekuid ja uurimisi, nagu teri haganatest, ühte teaduseks nimetatud salwe kogunud ja pakuwad kooli ja raamatu kaudu ka muudelegi surelikkudele osa. Koolid, kooliõpetajad, on wahemeesteks saanud nende tõdede rahwa sekka wiimiseks. Ja seda enam, mida rohkem wõim rahwa kätte läks. Nii on meil töörahwa walitsuse ajal ees oodata iseäranis suur tõusang kooli ja teaduse asjus, eestkätt just loodusteadustes distsiplinnides, sest langenud on kõik tõkkes, mis takistasid waremalt teadmiste laialilagunemist töörahwa hulka.

Loodusseaduste tundmist läheb igale ühele waja, olgu see põllumees wõi käsitöeline, perenaine wõi „peatöeline“. Mis on loomulik, kui igaüks saab koolist elusse kaasa wiis peatükki loodusõpetust usuõpetuse asemele, mis kiriku ja usklikkude koduseks asjaks jäägu!

Lodusõpetuse andmine läheb usuõpetusest ja nii mõnest muustki õpetusest seepoolt lahku, et teda õpeabinõude, kogude, preparaaside, katsete ja ekskursioonide abil huwitawaks wõib teha, kui õpetajal wähegi armastust on asja wastu.

Kiwiriigi õpetuses õpib õpilane tundma, millest see maapind, millel ta kõnnib, koos seisab, õpib tundma meie planeedi ehituskiwa, õpib tundma oma kodumaa ja kodupaiga kiwiriiki, mis ju nii lõpmata huwitaw, sest see pealtnäha eluta loodus annab toitu taimedele ja need omakorda loomadele. Wiimased kõdunewad, kui nad oma ülesanded sugusünnituses täitnud, saawad jälle, nagu piibelgi ütleb, „müllaks“, see on, ringkõik wõib uueste algada.

Taimeriigi õpetuse abil lähewad õpilasel silmad lahti, et need rohud, lilled, põõsad ja puud, milledest ta nii hoolimata mööda läinud, elawad olewused on, täis huwitawat elu ja iseäralsust; et iga taim on omaette wäike wabrik, mis maapinnast ja õhust saadud ainete abil, päikese energia mõjul, aineid sünnitab, mis toiduks loomadele ja ka sellele loomasealtsile, mis *homo sapiens'*iks nimetatud ja looduse meistritööks kujunenud; et taimed ka aineid walmistawad, milledes imelikud jõud, mis wõiwad terwendada, aga ka tappa.

Loomariigi õpetuses, mille puhul tuleb rõhku panna anatoomia ja füsioloogia peale, saab õpilane tuttawaks mitte üksi mitmesuguste elajatega, waid ka nende kehaehitusega ja tegewusega. Õpib tundma, kudas elajate liigid üksteisega suguluses, missugusel redelil läinud arenemine algelajast inimeseni.

Ei wõi algastmelisi koole, milledeks suurem osa rahwast elusse astub, ka ilma algteadmisseta jätta füüsikas ja keemias. Lihtsate katsete abil tulewad mõned tähtsamad füüsikalised ja keemialised nähtused lastele ära seletada, missugused katsed õpilastele peale suure huwituse suurt kasu pakuwad, sest nendes õpib inimene juba warakult loodusnähtuste põhjusi tundma.

Loodusõpetusel tuleb õpilastele juhust anda kaastegew olla; tuleb wirgutada ja

õpetada kogusid tegema; tuleb lasta õpilasi ise katseid teha; tuleb sagedaste wiia õpilasi klassitoast loodusesse ja seal, kus hiigla kollektsoonid käepärast, näitlikku õpetust anda.

Päewakorral peaks olema koolidele muretseda loodusõpetuslisi kollektsoone ja tutvustada õpetajaid loodusõpetusega. Wiimast asjaolu ei tule mitte unustada, kui õpetajatele suwekursusi toime pannakse.

Usuõpetus peetakse kodanliste ilmawaadetega inimeste juures kaswatajaks ja kõlblusedendajaks teguriks. Ometi teame, et usud suurteks tülide ja sõdade allikateks saanud. Mitte ühegi usu pärast pole nii palju werd walatud, kui ristiusu pärast ja ristiusu tunnistajate poolt.

Loodusõpetus õpetab meile küll wõitlust olemise eest ja näitab, et selles wõitluses nõrgemad alla jääwad ja kaowad, kuid needsamad teadmised juhatawad ka inimesesoo hädade wastu abinõusid, õpetawad inimese elu hoidma ja rahwa terwist tõstma. Loodusteadlased ei kuuluta ristisõdasi, ei ässita ühte tõugu teise wastu, waid püüawad häwinemise eest hoida isegi metsloomi. Loodusõpetus ühendab inimesesugu rahwuste ja uskude waheliselt ja on nii suurema kõlblise wäärtusega kui usuõpetus, mis neid lahutab ja waenule õhutab.

Rud. Wallner.

Õpetajate majandusline seisukord ja endine kooliwalitsus.

Kodanlus kaitses kõigiti endist kooliwalitsuse korraldust ja administratsiooni, ta soowis koolide administratsiooni nii jätta, nagu ta oli; isegi niisugusi koolide politseijaoskondi, nagu inspektoriametid seda olid, ei tahtnud ta kudagi ära häwitada, waid kriipsutas nende ametkohte tarwidust weel seeläbi alla, et ta neile kohtele oma inimesed upitas.

Kui suurt wasturaiumist meie kodanluse poolt õperingkonna likwideerimine wälja kutsus, näitab minewases nris awaldatud Tartu kodanlaste protest õperingkonna walitsuse komissari koha wastu. Need mehed kartsid kontrolli kui tuld, mitte üksi sellepärast, et nende kuritarwitus awalikuks tehtakse, waid üpris enam sellepärast, et seeläbi kool n e n d e mõju alt ära libiseb. N e n d e koolipoliitikat ähwardas hädaoht, mis igasuguse nende poliitika alusmüüri õonestamist tähendab. Õpetaja, kui ainu- nendele selga pöörata ja oma südametun-

kene haritud jõud maal, külas, wõis siis nendele selge pöörata ja oma südametunnistuse järele nende ridadesse astuda, kust ta pärit. Seda kartis kodanlus. Ja ta sai asjast oma seisukohalt wäga õieti aru. Õpetaja, majandusliselt rõhutud, seni kodanluse, kui oma piiramata wõimuga peremehe ori, pidi oma orjaperemehe taktikepi järel tantsima, sest tal oli, rõhutan weel kord, kodanluse agentide inspektorite, direktorite ja õperingkonna kuraatorite malepulgaks, kes temaga osawaste oma koolipoliitika malelaulul manööwerdasid. Õpetaja, kui niisuguse tähtsus, suure rahwahulga, töörahwa laste õpetaja selle rahwa ideaalses mõttes, oli nullini wiidud. Kodanluse agendid, kooli administraatorid, wõisid ta wastasel korral jalamaid leiwast ilma jätta ja ta walitud elukutse — koolielu — parda taha wisata.

Peatame aga nüüd mõnerealise tähendusega selle juures, millega endine kooli-

walitsus, keda kodanlus nii ägedaste kait-
ses, hakkama sai.

Likwideeritud Riia õperingkonna walit-
suse kuluarwe väljaminekute pearaamatu
esimesest osast näeme paragrafide läbi
märgitud summade ülejääki kokku wõttes,
et 1917. aasta jaanuarist kuni 1918. a. 25.
jaanuarini, mil õpekonna likwideerimisega
peale hakati, kuluarwest üle on jäänud
402.927 rbl. 96 kop. s. o. umbes $\frac{1}{6}$ osa ter-
west õperingkonna kuluarwest. Sellest
summast on algkooli õpetajatele välja
maksata palkasi 150.466 rbl. 17 kop., päe-
warahasi 22.368 rbl. 53 kop., korterirahasi
14.067 rbl. 39 kop., prots. lisasid — 58.909
rbl. 46 kop. jne. jne. Ja see on õpekonna
walitsuse loomulik töö, mida kodanlus ise-
gi kontrollleerida ei tahtnud lasta ja weel —
oh jõledus — üle wõtta, sest see pidada koo-
li korralikku tööd takistama.

Aga kas on kodanluse tõrkumine weel
wana walitsuse likwideerimisega lõpetatud?

Ei weel. Raamatud, paberid on käes,
aga enne kui raha kätte saada ja nälgewa-
tele õpetajatele seda välja maksta, tuleb
weel abinõusi otsida, et raha sealt välja
saada, kus ta on. Saboteerijad ametnikud
rahaasutustes ei arwa wõimalikuks neid
summasi välja anda, sest see ei olla meile
määratud, waid õperingkonnale, ja kui see
neid summasi ära ei tarwitanud, siis pida-
da see nii olema, sest et need summad olla
üle jäänud, neid ei olla tarwis ol-
nud, sest ega nad muidu järele oleks
jäänud.

Nii aeti meil wanasti hariduse asju. En-
dine Wenemaa walitsus kulutas hariduse
peale 12 kop. inimese kohta ja sellestki ei
antud kõike välja. *J. Mägi.*

Kudas me laste raamatukogu asufasime.

C. L. Rass.

See oli aastat kaheksa tagasi. Ma töö-
tasin siis wallakoolis, kus meil kahe õpetaja
peale ligi sada mudilast mõlemast soost kas-
watada ja õpetada oli. Nurk oli üks pime-
damatest Eestis ja pisikeste arenemisjärg
oli kooli tulles õige wäikene. Oma amet-
wenna nõusolemisel olin omale kõige huwi-
tawama aine walinud — emakeele õpetamise
kõigis jaoskondades.

Mul oli ammu juba mõte peas kihelemas
kooli juure eestikeelset lasteraamatukogu
asutada, kuid selle mõtte teostamiseks oli
kaks takistust ees: kust raha wõtta ja kudas
selleks ametlikku luba saada. Katsusin kord
parajal juhtumistel inspektoriga sellest juttu
teha, kuid wiimane hakkas mulle „silmi te-
gema“. Luba saamise mõtte jätsin sest
ajast kohe katki ja lõin käega. Luba pol-
nud ka tähtiski: pesitsesid ju meil kõik head
asjad ennemalt pöranda all, ja kui ülemus
emakeelset lasteraamatukogu kooli juure
asutada ei lubanud, siis wõis seda ju ilma
lubata ka asutada.

Esimene küsimus oli raskem. Kust raha
wõtta? Omal mul teda ei olnud — sain
sel ajal ise kõigest 15 rubla kuus ja walla-
kooli kogu, kelle poole paar korda pöörasin,
ei lubanud ka: wallamaks olla juba ilma selle-
tagi 6 rubla hinge pealt.

Kooliaasta esimene semester oli juba
lõpule jõudmas, jõulud lähenesid, aga meil
ei olnud ikkagi weel raamatukogu, millest
nüüd juba peale minu ka mu ärksamad õpi-

lased, keda oma saladusesse olin pühenda-
nud, unistasid.

Kampmann oma tuletikkude, äparduste
ja keiser Peeter Suurega oli mind ja neid
ammugi juba kaelani ära tüütanud.

Jõuluks oli meil koolis harilikult ikka
lastejõulupuu kompwekkide ja küünlatega
olnud. Wäga ilus asi, nagu meist igaüks
oma lapsepõlwest weel mäletab.

Ühel õhtul, nagu iseenesest, olin ma
mõtte peale tulnud selle aastast jõulupuud
laste raamatukogu heaks ohwerdada. Harili-
kult olid lapsed ise jõulupuu kulud, kes 10,
kes 20, kes 30 kop. kokku pannud. Mis
oleks, kui selle raha eest raamatuid osta?
Teisel hommikul tegin klassis sellest juttu
ja seadsin küsimise hääletamisele: kumba
mu mudilased waliwad — kas särawa asja,
mis küll wäga ilus, aga warsti kustub, wõi
hulk ilusaid raamatuid, mida lugedes naerda
ja nutta saab?

Lapsed walisid pea ühel häälel wiimase.
Kokku pandud kopikatest kogus kena
summakene — 15 rubla kopikatega. Lähemal
kroonupühal kõmpisin waksali ja sõitsin
sealt linnä raamatuid ostma.

Missuguse rõõmu je õhinaga wõttis mu
pisike pere mind järgmisel päewal wastu,
kui raamatutega tagasi tulin! Kui palju jul-
gust, kui palju usaldust leidsin nüüd korraga
nende poolt.

Siiamaale ei olnud ma kunagi, kõige
püüdumiste peale waatamata, neile nõnda lä-

hedale pääsenud kui nüüd. Ma olin korraga „oma mees“. Isegi kõige tagasihoidlikumad nendest, kes siamaale siili wiisi pea rindu olid tõmbanud, kui neile lähenesin, ajasid nüüd särawsilmil minuga laia juttu. Mida kõik kawalused ja keerulised wõtted ei wõinud, seda suutis pisike asi — ühine eesmärk ja ettewõte.

Algas kohe lugemine, mille üle ma südames ainult rõõmu tundsin, wäliselt aga wahel takistadagi püüdsin, et huwitust raamatu wastu weel kaswatada. Määrasin kaks päewa nädalas raamatute wäljaandmiseks ja wahe-tamiseks — kesknädalal ja laupäewal peale õpetunde.

Need päewad said koolis otse tähtpäewadeks.

Lugemise mõju tuli õige pea nähtawale. Lugemise tehnika edenes õpilastes silmanäh-tawalt, wanemate laste kirjatöödes oli nähta-wat edu märgata ja, mis peaasi, oli näha, et raamat lastele armsaks hakkas minema.

Ei ole aga midagi head päikese all ilma pahata, ja ka meie lugemisingis tõusid aja-jooksul nii mitmedki päris kaelamurdwad päe-waküsimused üles.

Mõned lastest hakkasid raamatuid määr-dinult wõi katkirebitult tagasi tooma. Wäga wõimalik, et selles lugeja hooletus, mille-le, wõib olla, weel kodused olud kaasa aitasid, süüdi oli, aga ma waatasin selle asja peale meelega läbi sõrmede ja ootasin, missuguse seisukoha lapsed selles nähtuses wõtawad.

Ühiskondline waim ei lasknud ka kaua ennast oodata. Warsti hakkasid umbes nü-sugused kaebtused ilmuma: „Ats wõi Liisi on raamatu raswaga ära määrinud; ei maksa nüisugustele raamatuid lugeda anda, kes neid hoida ei oska.“

Seletasin, et mina sinna midagi parata ei wõi: minul isiklikult pole wõimalik Atsi ega Liisi järele walwata, kus nad kodus oma raamatuid hoiawad; lugemisõigusest mina neid aga lahti ütelda ei wõi, sest et nad, nagu iga teinegi, oma liikmemaksu ära on maksnud. Pealegi oleks ülekohus neid kee-lata raamatuid lugemast, sest lugeda tahab ju igaüks. Abinõu selle paha kõrwaldami-seks on aga tarwis leida, sest nii wõime wiimaks sootu ilma raamatuteta jääda.

Mõne päewa pärast tulidki paar õpilast projektidega platsi: ma wõtku lugejatelt iga määratud raamatu pealt trahwi, — kogutud trahwisummadest wõib edaspidi rikutud raa-

matute asemele uued osta. Ma jäin asjaga nõusse, trahwimääramisest ütlesin aga ära, sellega motiweerides, et ma, wõib olla, mitte igakord õieti ei talitaks — ei ole ju määr-dimised ja rikked alati ühesugused, seega tuleks ka trahwi, näit. tindipleki eest wähem määrata kui ärarebitud kaane wõi lehe eest. Lõpuks soovitasin lastele endi seast selle-kohast kohut walida, kes trahwisuuruse igal üksikul juhtumisel ära määraks.

Ettepanek wõeti iseäralise meelega wastu. Nähtawasti hakkas asi lapsi huwi-tama.

Walimised olid kinnised — sedelite kaudu. Kandidatsi üles ei seatud. See oli muidugi minu süü ja ma ei rääkinud sellest meelega, et näha, missugused tagajärjed hääletami-sel on.

Walitud said imestamisewäärt üksmeelega kolm wirgemat ja korralikumat õpilast. Ka pärastistel walimistel tuli alati sarnane nähtus ilmsiks.

Kohus sai õiglane. Trahwisummad olid wäga mitmesugused — ühest kopikast kuni raamatu hinnani. Wiimasel juhtumisel anti raamat trahwimaksja omanduseks.

See abinõu mõjus. Raamatu määrimisi tuli ikka harwem ette, ja uued raamatud sei-sid terve semester läbi puhtad.

Asi läks seda huwitawamaks mida roh-kem ma ta otsekohesest juhtimisest enda kõrwale hoidsin. Lastes on suur tung ise-seiswuse järele ja neil on wäga palju orga-nisaatori omadusi. Pärast pidasime mitu peakoosolekut ära, töötasime üheskoos terve rea reeglid lugemise kohta wälja ja walisime iga jaoskonda ühe wahemehe, kes tagasitoo-dawad raamatud kokku kogus ja mulle edasi andis.

Rääkimata waba lugemise tähtsusest, rää-kimata sellest, et wäikene raamatukogu mulle wõimaluse andis lastele palju lähemale astuda, ja et sellest niihästi mina, kui mu õpilased, palju õppida wõisime ja ühist rõõmu tund-sime, oli selles kõige tähtsam see, et lapsed siin wäga selgelt, peaaegu meeleliselt tunda said, missugune meelitaw jõud ühiskondlistel ettewõtetel on.

Iseäranis praegusel uuel ühiskondlisel ajajärgul on see wäga tähtis.

Olen kindel, et ükski ametlikkudest sum-madest asutatud raamatukogu seda anda ei suuda, mis meile meie oma waewaga muret-setud wäike põrandaalune raamatukogu andis.

Kooli „katsujad“.

R.

Peale pöawatõõ wana kooli protokolliraamatut lehitsedes leidsin sealt rewideerijate märkuse kooli „katsumise“ üle. Ei tihka seda huwitawat dokumenti kudagi kolletanud protokolliraamatu lehtede saladuseks jätta. Toon siin täht-tähelise ärakirja nimetatud protokollist. Protokollist esimene pool on kihelkonna koolirewidendi — kohaliku mõisniku — teine pool pastori kirjutatud. Dokument kujutab wäga selgeste „koolikatsujate“ haridusjärge:

„Täna 27-mal februaril 1904 a. Käiswad Kose kihelkonna koolide Rewidendi Herra ja Kose õpetaja Herra Kooli Katsumas, leitsid järgmist puudu waid Asju:

1. ei ole walla tallitaja abimees ja Kooli woormünder Koolimaja juurdes Kainud, mis igga Kuu sees üks Kord peab seäduusse järel olema.

2. Kooli Kapp ole mitte Korraperast seatud.

3. klassi porand peab igas Kuus üks Kord saama pestud. Praegus on pörand irmus must.

4. Oleks soowitaw et Kooli woormünder selle järele waataks et Lapsed Kooli tülles Eesti Keelt lugeda oskaksiwad.

5. Oleks soowitaw et Klassi toa Saaks lubjaga walgentud.

Usuõpetuse fundmine piibli lugudes oli wanematel lastel „hea“, noorematel lastel, keda termes usuõpetuses läbi katsuti, oli kõik fundmine „hea“. Laulmine oli kõigil lastel „wäga hea“.

F. von Hippus

Kose Kooli Rewidendi Herra.

C. Hoerschelmann

Kose õpetaja herra.“

Eesti teatrite natsionaliseerimise ja munitsipaliseerimise küsimus.

Eesti teatrite ja seltsimajade natsionaliseerimise ja munitsipaliseerimise küsimuse lahendamiseks oli Eesti Tööraha Kooliwalitsus 31. jaanuariks Tallinna Toompeale nõupidamise koosoleku kokku kutsunud.

Koosolekust wõtsid osa peale Kooliwalitsuse liikmete sm. Wallneri, Tautsi, Mägi ja Janseni järgmiste kohaliste ühisuste ja liitude esitajad:

1. Wene näitlejate liidu poolt K. Klawdina, 2. Eesti näitlejate-liidu poolt K. Jungholz, 3. Muusikakooride liidu poolt J. Gläser, 4. Wene teatriseltsi poolt Borissow, 5. „Estonia“ teatri poolt A. Einer, 6. Tallinna Töör. ja Sõjaw. saad. nõukogu hariduse osakonna poolt E. Käspert, 7. Läti teatriseltsi poolt K. Tenis, 8. Ukraina teatriseltsi poolt A. Jwanow, 9. Juudi teatriseltsi poolt Th. Kamenets, 10. Tallinna linnaameti ja tööliste-teatri poolt Rossfeldt, 11. Tallinna demokraatliste ühisuste poolt (uus Wene teatriselts) A. Konstantinow (madruste klubi), L. Leifert (Wene rahwaülikooli juhataja) ja J. Schabanin (pahempoolne s-r.)

Juhatas sm. Jansen.

Sm. Wallner teatab, et koosolek mitte otsustaw ei ole, waid E. T. Kooliwalitsuse poolt ainult selleks kokku kutsuti, et seltskondliste kultuurasutuste, nagu teatrite,

museumide, seltsimajade j. n. e. natsionaliseerimise küsimust ühisel nõupidamisel lahendada ja juhtnõõriisi leida ja konkreetlisi kawasi haridusnõukogu jaoks kokku seada, mis 16. weebr. s. a. kokku kutsutud ja selles küsimuses otsustandew saab olema.

Teatrite natsionaliseerimise küsimuse otsustab koosolek ilma pikema läbirääkimisteta ühel häälel jaatawalt ja seab natsionaliseerimiseks järgmised teatrid üles:

Tallinnas „Estonia“ ja wene teater.

Tartus „Wanemuine“ ja end. saksa teater. Wiljandis „Koit“.

Pärnus „Endla“.

Narwas Linnateater.

Wähemad teatrid, seltsimajad ja kinod leiab koosolek tarwiliseks linnawalitsuste wõimupiiri jätta.

Tekkib küsimus, kudas organiseerida natsionaliseeritud teatrite walitsust.

K. Jungholz seab näitekunsti üksuslisele kõrgusele tõstmiseks teatrite ja seltsimajade natsionaliseerimise teel järgmise kawa üles:

1. Kõik teatrid ja seltsimajad awalikkude näitelawadega Eestis lähewad rahwawalitsuse kätte.

2. Rahwawalitsus asutab awalikkude näitelawade keskasutuse, kes oleks Eestis näi-

telawade kunstilise ja waimlise tasapinna juhtija ja ülemaaliselt näitelawade tegewust korraldaks ja edustaks.

3. Kõik awalikud näitelawalised etendused ja ettekanded, niihästi kinnistes ruumides, kui ka wabas looduses ja waretetes, ühes tegelaste, tööliste ja teenijatega seisawad tulewikus rahwa teenistuses.

4. Rahwawalitsus kutsub selleks näitelawade rahwandamise kongressi kokku, kes awalikkude näitelawade rahwandamise mõtete ja teostamisele kindlad põhjusjooned annab ja keskasutuse walib.

Awalikkude näitelawade rahwandamise kongressist kutsutakse osa wõtma:

- a. Näitekirjanikud ja luuletajad, näitejuhid, näitlejad, dramaturgid, teatriarwustajad, dramatika-heliloojad ja muusikajuhid, kunstnikud teatri dekoratorid, tegewad spetsialistid näitelawa tehnikused isikliku hääleõigusega.
  - b. Teatrikoori tegelaste ja teatri tööliste ja teenijate wiieliikme delegadid.
  - d. Dramatiliste, hariduse ja kirjanduse seltside ja asjaarmastajate näiteseltskondade 10 liikme esitajad.
  - e. Rahwaesitajad, kes Eesti asutawa kogu walimiste nimekirjas, iga erakonnale antud 1000 hääle kohta üks esitaja, mil puhul kõigi erakondade arwust see arw maha wõetakse, mis punkt abd kokku.
5. Eestimaa näitelawade rahwandamise kongress tuleb üks kord aastas kokku:
- a. Esitab — Eesti rahwa näitekunsti, rahwa tarwidusi ja nõudeid näitelawalt pakutawate esteetika saaduste kohta.
  - b. Walib — „Eesti näitelawade keskasutuse“, kes kongressi poolt antud juhtnõõride järele töötab ja uusi wäärtuslisi töökawu loob ja leiab.
  - d. Kinnitab — „Eestimaa näitelawade keskasutuse“ tööplaanid ja maakondade komiteed, kes näitelawade tööd ja seltsielu juhiwad.

6. „Eestimaa näitelawade keskasutusse“ walitakse:

1. Wiieliikmeline keskasutuse esitus, kes keskasutuse komiteede otsused lõpulikult läbi harutab ja kolme allkirjaga kinnitab.

2. Keskasutuse wiieliikmelised komiteed:

- a. Ideeline komitee (mängukawa, algupäraliste näidendite hindamine, tõlgete läbiwaatamine, keelelühendamine).
- b. Majandusline komitee (sissetulekud ja wäljaminekud).
- d. Tegelaste komitee (andearendamine, kool ja palkade normeerimine).
- e. Hoonete walitsemise komitee.
- g. Näitelawade komitee (dekoratsjoonid, rekwisidid, kostümid j. n. e.).
- h. Näitekirjanikkude komitee (andearendamine ja tasunormeerimine).
- i. Terwishoiu, korterite küsimuse ja paiukikassa komitee.

7. „Eestimaa näitelawade keskasutus“ kutsutakse tarwiduse järele keskasutuse esituse poolt ühiseks koosolekuks kokku, kus ühiselt uued kawatsused ja tööplaanid harutuse alla tulewad ja kongressile ettepanemataks tunnistakse.

8. Rahwawalitsus paneb korra maksma, kus „Eestimaa näitelawade rahwandamise kongressi“ poolt wastu wõetud eelarwe rahwawalitsuse sissetulekutest kaetakse, mis koolide, teaduste, tõetunde tõstmise, inimesesoo waimu ning inimsuse rikastamise kasuks wäljaminekutega tasakaalus hoitakse.

Kawa 4. punkt sünnitab elawaid waielusi. Sm. Wallner, Tauts, Rossfeldt, Leifert ja Schabanin rõhutawad, et natsionaliseeritud teatri walitsus mitte ainult teatri tegelastest — näitlejatest ja kunstnikkudest koos ei wõi seista, nagu Jungholzi poolt ette pandud kawast järgneb, mille järele wiimased rõhuwa enamuse saaks ja mille punkt „e“, praegust klassiwõitlust silmas pidades, otse töörahwa huwide wastu käib. Tulewases teatriwalitsuses peab tingimata töörahwa nõukogude esitusele enamus olema.

Kooliwalitsus lubab hommseks koosolekuks oma poolt projekti ette panna.

Koosolek, mis 14. weebruaril järgnes, wõttis Kooliwalitsuse poolt ette pandud projekti põhjusemõttelikult wastu.

Projektist lähemalt edaspidi.

R.

Eesti kooliõpetajate kongress Tallinnas

linna kommertskooli ruumides 28.—30. detsemb. 1917. a.

Teine kongressi päew 29. dets.

Koosolek algab k. 1/2 10 hom. Koosolekut juhatab sm. Bleiman.

Et sm. Lass kirjatoimetaja ametist tagasi astub, siis walitakse tema asemele sm. Ferd. Wienerfeld.

Reaalkooli saalis peetawa kooliõpetaja päewale delegeritakse smd. Pastarus ja Saarepera eilsesst wahejuhtumisest selgitust andma.

2. Koolikorraldus.

Referendina esineb sm. J. Mägi. Tsaari ja kodanluse walitsuse ajal oli keskwoim ainuwoimuks, kes piiramata woimuga teritaarselt kõige suuremat ja rahwaste poolest kõige kirjumat riiki ühe rahwuse tagurlikes waimus walitses ja kelle ametnikud kohtade peal seda täide wiisid, mida ülevalt ette kirjutati, kusjuures rahwa omawalitsusest ja tegewusest kohtade peal juttugi ei woitud olla. Tõõrahwa walitsuse korraldus ei wõi midugi niisugune olla, siin ei seisa woim mitte kõikwoimuliste ametnikkude, waid tõõrahwa enese käes, pisukestest üksustest kohtade peal alates kuni riiklise keskwoimuni on endise tsaari- ja kodanluseaegsete ametnikkude asemel kollektiivsed tõõrahwa esitajatest koos seiswad juhatused, kes iga sammu eest oma walijate ees wastutawad on.

Sellelt põhjussõtteliselst alalt wälja minnes peab ka niisugune kooliwalitsus loodama, kes oleks tugewaks aparadiks meie koolielu ehitamises ja põhjalikus ümberloomises. Niisugust woimsat orgaani on ainult siis woimalik luua, kui sellest kõik need tõõrahwa kihid osa wõtawad, kes otsekohele koolitõõga seotud on.

Ja et eilase resolutsiooniga, mille kongress poliitilise silmapilgu harutamise järel wastu wõttis, kooliõpetajad oma solidaarsust rewolutsioonilise tõõrahwaga tõõendasid, peawad kooliõpetajad kooliwalitsusest oma esitajate kaudu osa wõtma.

Kooliwalitsus seisaks kolmest iseseiswast osast koos: kollegiaalsest kooliwalitsusest, hariduskogust ja kooliõpetajate täidesaatwast komiteest.

Kooliwalitsuses oleks Tõõrahwa ja Sõjawõelaste Nõukogu Täidesaatwa Komitee esitajad, kooliõpetajate esitajad ja üks hariduskogu esitaja — kokku wiis liiget.

Hariduskogus oleks esitus laialisemale alusele seatud. Hariduskultuurne tõõ on kogu

rahwa asi ja sellepärast peaksid sinna oma esitajaid ka ülemaalised proletaarsed organisatsioonid peale kooliõpetajate ja täidesaatwa komitee esitajate saatma, et kooliwalitsusel just hulkadega otsekohe ühendus oleks.

Praegust kongressi tuleks ülemaalseks lugeda, sest et siin iga Eesti maakonnast kooliõpetajad koos on. Rewolutsiooni algul tekkinud kooliõpetajate seltsid, kui kodanlised asutused, ei ole midagi ära teha suutnud ja oma iseloomu tõttu ei suuda nad edaspidi ka midagi ära teha. Sellepärast tuleb kooliõpetajatel oma täidesaatw organ luua, nagu iga teisel proletariaadi kihil need olemas on, kes ajawiitmata tõõle hakkaks kongressil üles seatud põhjussõttete ja otsuste järele. Komiteel oleks kaks ülesannet: ta oleks rahwameelsete kooliõpetajate rewolutsiooniliseks keskorganiks, kes oma seltsimehi liidab ja ühiseks tugewaks jõuks organiseerib ning kui ametlik asutus wõtub ta oma kompetentsi piirides kooliwalitsusest osa.

Kooliõpetajate täidesaatw komitee on oma kompetentsis iseseisew. Tema ülesandeks on kooliwalitsuse juures peajasjalikult neid asju läbi waadata, mis kooliõpetajate isikusse puutub, lahendab kooliõpetajate tuiasju jne.

Kooliõpetajad kui organiseeritud tõõrahwa osa, kel oma täidesaatw organ, kes kooliwalitsuse tõõst ühes tõõrahwaga otsekohele osa wõtub, ei wõi ilma oma häälekandjate olla. Praeguste woimatute trükiolude peale waatamata peab see häälekandja juba esim. jaanuaril 1918. a. käima hakkama. Wõiks esialgul kaks korda kuus ajakirja kaustas wälja andma hakata. Häälekandja peab laialisele alusele seatama, ta peab tõõsiseks kooliõpetajate häälekandjaks saama, kus kooliõpetajad nendesse enestesse ja koolitõõsse puutuwais asjus sõna wõtawad. Ajakirjas ilmuwad kõik kooliwalitsuse ametlikud teated, protokollid, teated jne. Iseäranis suurt rõhku peaks panema koolielu kirjelduste ja sõnumete peale kohtadelt. Selleks peawad kooliõpetajad kohtade pealt energialiselt kaasa aitama.

Kooliwalitsus kujuneks üleüldistes joontes järgmiselt: kooliwalitsuse täidesaatw organ oleks kollegiaalne kooliwalitsuse juhatus, kelle liikmed kooliwalitsuse osakonna juhatajad on. Hariduskogu ehk haridusnõukogu on tõõrgan, kuhu kooliwalitsus oma kawatsused, projektid j. n. e. wälja tõõtada annab.

Hariduskogu eraldab endast komisjonid välja üksikute küsimuste põhjalikuks läbiarutamiseks ja ettepanekute väljatöötamiseks, kuhu ta tarvilisel korral eriteadlasi alaliselt või ajutiselt juure koopteerib. Välja töötatud kavad antakse kooliwalitsuse juhatusesse heakskiitmiseks. Kõik kooliwalitsuse juhatuse liikmed on ka hariduskogu liikmed. Hariduskogu on täieste iseseisew, walib oma hulgast esimehe, sekretäri jne. ja ajab oma wõimupiirides asju iseseiswalt.

Sm. Wallner. Meid kõike kutsutakse tööle. See on loow töö. Ette kantud kawatus on küll ajutine, kuid siiski väga tarwilik. Kui meie koosolekule poleks ilmunud enam kui 3 kooliõpetajat, ka siiski oleksime meie oma kawatsusi elusse wiinud, sest meil on oma kõrged ideaalid ja meie pool on moraalne jõud, mis meid taga kihutab ideede elustamiseks. Uuel kawatusel on ju palju puudusi, kuid siiski on püütud walitsuse aparati wõimalikult lihtsaks ja liikuwaks teha.

Kooli heast käekäigust on huwitatud kõige pealt walitsus — E. T. ja Sõjaw. Nõukogu, sellepärast peab tema esitajatele töörahwa kooliwalitsuses koht lubama, teiseks kooliõpetajad, kelle esitus kooliwalitsusesse käesolewal kongressil ära walitakse, ja kolmandaks töörahwas, kes hariduse tööst haridusnõukogu kaudu osa wõtab ja kelle esitaja kooliwalitsusest otsekohe osa wõtab.

Kõik need ringkonnad, keda hariduse ja kaswatuse töö puudutab, on selle kawatsuse läbi esitatud, mille sm. Mägi ette kandis.

Kooliwalitsuse töö hõlbustamiseks ja kooliõpetajate wahel ühenduse soetamiseks on kibedaste waja oma kaswatuslist ajakirja välja anda, sest Tartus ilmuw ajakiri ei wasta käesolewa aja nõuetele ja on kitsa ringkonna meelewalla all. Meil peab ajakiri sidemeks olema kooliwalitsuse ja kooliõpetajate wahel, mille alalhoidmisel kooliwalitsuse töö ei kauta oma wärskust ja püüdeid koolielu uuendamiseks. Kooliwalitsus peab alalises kontaktis seltskonnaga olema ja tema ergutuse ning walwe all töötama, siis wõime tema töö tagajärgede peale kindlad olla.

Sm. Grüntal. Need kawatsused, mis meile praegu ette pannakse, näiwad küll kätfesaamata unistused olewat, kuid asi pole isenesest nõnda. Tomskis oli umbes samasugune walitsus olemas, nagu meil kawatusel on. Oma lihtsuse pärast oli ta selle lähikese ajaga sealsete kooliõpetajate poolt sooja poolehoidmist leidnud.

Sm. Kunnapu. Siia saadik oli nii, et ülewalt poolt või kõrvalt meile kooliwalitsus nimetati. Meie pidime siis selle supi ära sööma, oli ta siis hea või halb. Praegune

walitsus püüab meile wõimalust anda, et meie ise endi keskel oma ülemuse waliksime. Sarnane walitsus leiab ka meie poolt toetust, sest ta tuleb meie eneste hulgast. Et aga kooliõpetajad rohkem ühte liituks, peawad meie keskel waheseinad kaduma. Kui meie kõik ühesugused oleks olnud, mitte alg- ja kesk-kooliõpetajad, nagu nüüd, siis ei oleks sarnast lõhet tulnud, nagu nüüd.

Sm. Illisson. Sellega, et meie siin kongressil endi keskel uue kooliwalitsuse waliksime, ei ole ma kudagi nõus. Täna pole kõik kooliõpetajad koos. See algatus oleks pidanud kooliõpetajate liitude ja seltside poolt tulema.

Sm. Wallner. Selle peale ei maksa loota, et kõik kooliõpetajad kongressile ilmuksid, osa ametwendi ei saa majanduslistel põhjustel kongressist osa wõtta, kuna teine osa on alles leiged meie kawatsuste wastu. Algatus aga kooliõpetajate seltside ja liitude kätte anda, oleks kõige sellele surmahoobi andmine. Mis on need liidud ja seltsid kooliõpetajate heaks teinud? Kuidas wõime meie nendelt ringkondadelt kaastöötamist loota, kui nad igawiisi praegusele walitsusele wastu töötawad. Ja meie hulka tuleksid nad ainult selleks, et meie tööd takistada.

Sm. Siimon. Tulewikus ei pea meie kooliwalitsust waimulikkude meeste kätte laskma minna. Waimulikud on üks kõige fogurlisematest elementidest. Seda näeme endisest kooliwalitsusest, mis täiesti jõude leiwasõõja oli. Oma koolitöös ei ole meie aga siiski küllalt kompetentsed ja soowida oleks, et wilunud pedagoogid nõuandjatena ametisse seataks.

Sm. Mägi. Praegu on meil kesk-kooliwalitsuse loomine käsil. Nõndasamuti peab kohtade peal kreisides kooliwalitsus loodama. Kooli rewideerijad olla ei tarwitseks, kuna kooli järelewalwajad oleksid pedagoogika nõukogud koolide juures.

Sm. Reiman. Meil mõnel wast pais- tab see uudis olewat, et kooliõpetajate keskel waheseinad ära peawad kaduma, kuid Bulgarias on ammuigi waheseinad kadunud; seal ei ole wahet ei gümnaasiumi, ei linna, ei maa kooliõpetajate wahel. Kõik saawad ühtemoodi palka ja on ühesuguse elharidusega.

Sm. Buck. Kui meie lapsi mõtlejateks kaswatame, siis meie ei pädse ka poliitikast mõõda. Kui lapsed wahest käesolewate sündmuste kohta seletust tahawad saada, peame neile seletust andma. Kuid meie seletus peab õiglase olema. Siiski ei tohi kool poliitiliseks kihutuskohaks olla.

Sm. Lenk. Kooli rewideerimine peaks siiski olema. Meie kooliõpetajad ei seisa ju

weel aja kõrgusel. Nende eelteadmised on wäikesed.

Sm. Bleimann. Kui praegune rahwa-kooliõpetaja oma haridusega aja kõrgusel ei seisa, see ei tähenda, et edaspidi nii jääb. See on ajutine nähtus, mis tulewikus peab kaduma.

Sm. Meerits. Kui tulewikus korraldus tehtakse, et pedagoogika nõukogud kooli järrele walwowad, siis tõuseb küsimus, — kudas nendes koolides sellest üle saadakse, kus üks kooliõpetaja on. Tulewikus peaks kooli-wõrk loodama ja wäikesed koolid ühendatama.

Sm. Kreitsmann. Meil on kaswatus wäga wilksal järjel. Harilikult on meil nõnda: kogemata hakatakse üksteist armastama, kogemata astutakse abielusse, kogemata sünnivad lapsed jne. Laste wanemafel pole mingisugusi eelteadmisi laste kaswatamise kohta. Meil on instruktorid, kes nõu annawad, kudas sigasid, lehma, lambaid ja hobuseid tuleb kaswatada, kuid pole neid, kes lapsi juhataksid kaswatada. Tuleks sarnased instruktorid ametisse seada, kes meile õpetaksid, kudas inime-lapsi tuleks kaswatada.

Sm. Kulderknupp. Kooliõpetaja, sõna fõsises mõttes, on kui kunstnik oma ametis. Sellepärast ei tohiks kooli rewideerijaid ametisse seada. Wäljastpoolt wõib ju kooli hiilgawale järjele tasta, wäljaspidine hiilgus aga sisemist wäärtust ei süwenda.

Sm. Jilisson. Toonitab, et ei tohi koolide rewideerimist laste wanemate kätte anda. Kooli rewideerida wõiwad ainult need, kes pedagoogilise eelhariduse on saanud.

Sm. Kiiwet. Meie kool on alati walju kontrolli all olnud, kuid midagi head ei ole kontroll andnud, ennemine halba. Täheandan weel seda, et kontrolli süsteemi maksuwusel tõõ koolis wõib muutuda sarnaseks, et temaga wälis, silmopaistwat efekti sünnitatakse. Wõib ju olla, et „koolikatsuja“ ise mõnda külge õpetuselt kõrgemalt hindab oma isiklise lugupidamise järelduel, (näit. oma eriteadust), et katsumisel paremat otsust saada enda kohta, püüab kooliõpetaja selle aine peale rohkem rõhku panna kui teiste peale, mis muidugi mitte soowitaw ei ole. Kui räägitakse, et mõned kooliõpetajad mitte kohast ettewalmistust ei ole saanud, siis wõib siin abiks tulla mitte kontroll, waid rahwahariduse instruktor, mida siin ennemalgi meelde tulelati. Instruktor tuleb kooli kas kooliõpetaja kutsel wõi oma heaksarwamisel, tuleb sinna, kui nõu ja juhatusandja, mitte kui rewideerija.

Sm. Meerits. Meil ei ole rewideeri-

jaid tarwis ametisse seada, waid pedagoogid — nõuandjad.

Läbirääkimiste alla tuleb kooliõpetajate kongressi täidesaatew komitee.

Sm. Lass. Kuidas tuleb aru saada, kas see täidesaatew komitee on üle Eestimaa wõi üle Tallinnamaa.

Sm. Kiiwet. Palun weel kord lähemat seletust täidesaatwa komitee sihtidest.

Sm. Mägi. Täidesaatwal komiteel on 2 sihti. Esimeseks, kõigi koolielusse puutuwate küsimuste ja konfliktide lahendamine kooliõpetajate wahel ja teiseks kooliõpetajate organiseerimine. Siin walime üle Eesti täidesaatwa komitee.

Sm. Kiiwet leiab, et täidesaatwa komitee funktsioonid ja tema loomise eesmärk samasugused on, nagu praeguse ülemaalise kooliõpetajate keskliidu täidesaatwa komitee omad, ja et koosolijate arw sarnase ülemaalise komitee walimiseks mitte küllalt suur ei ole, siis tuleks uue komitee walimised edasi lükata.

Sm. Mägi. Juba kongressi algusel toonitasime, et kõik, mis meie teeme, ajutine on. Kui walimised tulewasse Eesti asutawasse kogusse õnnestawad ja ta tööwõimuline on, siis hakkab asutaw kogu seda asja korraldama.

Sm. Lieberg. Soowitaw oleks, et kohfade peal maakondade tööliste ja soldatite saadikute nõukogud kooliõpetajate kongressid kokku kutsuksid.

Peale selle annawad aru saadikud oma reaalkooli käigu üle. Neile ei olla esiteks koosolekul sõna tahetud anda, waid sealt tulnud nendega kommertsikooli teist korda kooliõpetajatepäewa esitajad kongressile seletust andma. Siin aga ei andnud kongressi juhataja nende esitajatele sõna, waid teatas, et kui kongressi saadikutele sõna ei anta kooliõpetajate päewal, siis ei wõi kongressil ka kooliõpetajatepäewa esitajatele sõna anda. Selle peale läksid kooliõpetajatepäewa saadikud ühes kongressi saadikutega tagasi reaalkooli, kus wiimastele sõna lubati. Saadikute teadaandmisel olnud reaalkooli saalis olewate koolihärrade peale hoopis wäikene mõju. Neil olla seal hea olla: soojad ruumid ja lahked direktori härrad, kuna meil siin külm on. Ei maksa lootagi, et need koolihärrad sealt meie hulka tulewad.

Ilma et aruandmist läbirääkimise alla wõtta, läheb kongress kooliõpetajate häälekandja harutamisele edasi.

Sm. Lass. Häälekandjat on meil hädaste tarwis, kuid omast jõust teda siiski meie wäljaanda ei suuda. Ajad on rasked, trükimise kulud suured ja paber kallis. Seda häälekandjat peaks keskwalitsus wälja andma.

Sm. Buck. Kooliõpetajate häälekandja peaks puhasteaduslik olema. Parteilist wärwi temal olla ei tohi.

Sm. Kiiwet arwab, et asutaw ajakiri wõiks enesesse mahutada mitte ainult kaswafusteaduslisi, waid ka üleüldisteaduslisi kirja- föid, seda enam, et just praegusel ajal meil teadusline ajakiri puudub, kui mitte arwesse wõtta „Eesti kirjandus“ ja „Kaswatus ja haridus“. Kawatsetaw ajakiri wõidak selle läbi lugejaid laiemates ringkondades; ka kaastõõd oleks rohkem.

Sm. Lass. Häälekandja peaks ajakirja kujul ilmuma, et teda kergem oleks alal hoida.

Sm. Reiman. Selles häälekandjas peawad ka emade huwid kaitses leidma.

Hääletamisel wõetakse kooliwalitsuse, täidesaatwa komitee ja häälekandja eelkawatsused põhjussõttelikult wastu. (Erapoole- tuid 4, wastuhääletajaid polnud.) Walitakse 5 liikmeline komisjon, kes need eelkawatsused lõpulikult wälja tõttaks ja tagajärjed homsel koosolekul ette pannaks. Komisjoni waliti smd Saarepera, Illisson, Künnapuu, Pastorus, Lenk.

Ühel häälel wõetakse wastu: keskwalitsusele kohuseks teha, et igale koolile üks eksemplar häälekandjat maksuta kätte saadetakse.

Ühel häälel wõetakse wastu: ajutise haridusnõukogu konstrueerimine jätta walitud komisjoni hooleks.

Koosolek otsustab lõuna waheaega teha.

Peale waheaega, kui juhataja koosoleku awanud, ilmuvad kooliõpetajapäewa saadikud ja nõuawad seletuseks sõna. Oma seletuses ja protestis toonitawad nad sedasama, mis eilses protestiski.

Sm. M ä g i tähendab, et tema eilne seletus samal alusel seisis ja sellepärast ei arwa ta tarwilikuks seda küsimust koosolekul uuesti harutamisele wõtta.

Kuid reaalkoolis peetawa koosoleku saadik hra Brüller nõuab omale ägedalt selles asjas sõna.

Koosoleku juhataja paneb hääletamisele küsimise: kes on selle poolt, et selles küsimuses weel sõna anda?

Mitte ükski ei tõsta kätt üles, sellega on küsimus ära lõpetatud. Harutamisele tuleb

3. Kooliõpetajate palgaolud ja pajuki küsimus.

Sm. Kreitsman refereerib. Kõige walusam küsimus kooliõpetajate elus on palga-

olud. Juba endisel ajal kiratseisid kooliõpetajad oma wäikese palga juures. Nüüd, kus eluwanker nõnda ruttu edasi formab, kus elu tarwiduste hind wäga kiirelt tõuseb, muutub see küsimus weel põnewamaks ja walusamaks. Kooliõpetajate kohad wõiks palga saamise järele 3—4 järku ära jaotada. Kõige wiletsam seisukord on walla kooliõpetajatel. Nemed käisid ennemaltki suwel kraawi lõikamas, et omale talweks elamise raha teenida. Kurb on ka õigeusu kiriku kooliõpetajate seisukord. Natukene parem on lut. usu kihelkonna kooliõpetajatel, kuid siin ripuwad palgaolud õpetaja härrast täieste ära. Ministeeriumi kooliõpetajatele saadetakse seda palgakest ka filk haawal. Paari kuu eest tegime maal ametiwendadega kooliõpetajate kõige tarwilikumate elutarwituste eelarwe aasta kohta. Saime umbes 3500 rublalise eelarwe. See kõik, mis endistel kongressidel kooliõpetajate elutingimiste parandamise üle on räägitud, tuletab poisikest meelde, kes seebi mulikesi õlekõrre otsast õhku puhub ja nende ilu üle imestab. Endisel walitsusel polnud wõimalik meie palga olusid lahendada, raha läks miilitsa ja ratsawäe asutamiseks. Praegune töörahwa walitsus pakub ise meile kätt awitamiseks. Meie oleme oma palga pärast endistel kongressidel kurtnud ja nutnud, kuid see küsimus on siiasaadik õhku rippuma jäänud. Praegusel walitsuselt loodame, et ta meid näljasuremast päästab.

Sm. Wallner. Maapäewal nägin ma, kuidas seal kodanlased selle asja peale wawatwad. Enne minu ettepanekut kooliõpetajate palga asjus wõttis maapäew kõige kõredamad otsused wastu Wene sõjawäe rüüstamise ärahoidmiseks mõisades ja taludes, kuid siis kui ma kooliõpetajate wiletsatest tingimistest kõnelesin, wõeti ta pilkega wastu ja ettepanek lõkati tagasi selle ettekäändega, et ma ära ei näidanud, kust ma selle raha loodan sisse wõtta. Praegu saawad keskkooliõpetajad palju rohkem palka kui algkooliõpetajad, kuna just algkooliõpetajate töö palju raskem on kui keskkooliõpetajatel. Edaspidi peawad kõikide palgad ühesuurused olema.

Sm. Saarepera. Praegu on miilist ametiwendasid reaalkooli saalis. Kui meie supi walmis oleme keethud, tulewad nemad ja tahowad osa saada. Kas meie wõime neid lasta selle osaliseks saada?

Sm. M ä g i. Meie seisame moraalselt kõigest sellest kõrgemal ja ei tee kellegi juures wahet.

Sm. Wienerfeld. Algkoolis on nüüd kõll raskem kui gümnaasiumis tõõtada, sellepärast et algkoolis igasuguse ettewalmistusega lapsed sisse astuwad. Kuidas aga nende

hallpeade professoritega lugu on, kes terve oma elu on teadusele pühendanud, selle küsimise jätan lahtiseks.

Sm. Kreitsman. Algkoolis on sellepärast raskem, et seal lapsed selles elujärgus on, kus lapse hingeelu kõige õrnem on. See töö on väga vastutusrikas ja sellepärast peaks algkooliõpetajateks kõige osavamad professorid seadma. Edaspidi peab aga põlvipidamine kooliõpetajate seast kaduma, sest kui ta põllumees on, ei saa ta ennast suvel täiendada.

Sm. Illisson. Maa kooliõpetajatel oleks ikka soovitatav, et ta lehma saaks pidada. Väga armas oleks ka sea pidamine ja mõned lambad veel peale kauba.

Sm. Mägi: Kui meie siin otsustame kõigile kooliõpetajatele ühesuuruse palga määrata, siis teeb see peaauglikult reaalkooli saalis olijatele peamuret. Maad peaks iga kooli juures nõnda palju olema, kui palju katseteks tarvis läheb.

Sm. Tauts. Koolides peaks tundide arvu ka piiratama; tundisid üle normi ei tohiks anda. Laste arv kõigis koolides peaks ühtlasem olema.

Wõetakse järgmine otsus vastu: Palk peab kõigil kooliõpetajatel ühesuurune olema.

Komisjoni, kes palga suuruse väljatöötaks, walitakse sm. Saar, Tauts, Mägi, Raadik, Wallner, Kulderknupp, Peet, Pastak, Wienerfeld, Meerits, Nigussow ja Paju.

Läbirääkimised pajukikassa üle.

Sm. Neuman annab aru, kudas tema, kui walitud esitaja, nende kooliõpetajate pajuki pärast, kes enne pajukikassa asutamist tagasi astusid, tagajärjeta Peterburis Manuilowi juures käis, ehk küll lubati tema ettepanekuid täita.

Walitakse komisjon, kes pajukikassa põhjuskirja välja töötaks. Sellesse komisjoni sattusid: Pastarus, Neuman, Peet, Kärk ja Uuritamm.

Läbirääkimiste alla tuleb neljas päewakorra punkt.

4. Õpeained rahwakoolis.

Sm. Wallner refereerib. Õpeained olewad rahwakooli sihist, mis nooresoo kasvatases ja harimises seisab. Kooli eesmärk on lastele kätte anda teatud kogu harjumusi ja teateid ning ilmawaate loomine.

Harjumiste alla käiwad, kirjutamine, lugemine ja arwuwald. Jäma nende harjumiste omandamiseta ei wõi juttu olla kooli hariwast tööst. Teadmisi on väga palju, nendest wõtame kooliõpekawasse ainult need, millel

kaswataw wäärtus on. Wahest ehk käib usuõpetus ka tarwiliste teadmiste hulka? Kaswatusteadlased ütlewad, et need õpeained on kaswatawad, mis elus ja õpetuses ühte wiisi ette tulewad, usuõpetus pole aga eluga kokkukõlas. Pealegi on temal eesmärk, mis käesolewa waimuga kokku ei käi: töörahwast eksploateerijate kasuks sõnakuulelisteks kaswatada. Keele omandamist ei tohi tulewikus hariduse sihiks pidada, waid ainult abinõuks hariduse omandamiseks. Keele õpetusest ei tohi aga kuiwa grammatika õpetust teha. Peale emakeele wõiks üks wõõras keel õpeainena 3. aastast peale tarwitusele wõtta.

Lugemise materjal peab käesolewatele sündmustele wastama. Kodumaa tundmine tuleb mitmes õpeaines käsitada, nii geograafias, ajaloo, loodusloos jne. ja ei ole tarwilik, et temast eraldi õpetus loodetakse, waid palju kasulikum on teda teiste maade ainetega wõrreldes õpetada.

Õpeainete sekka tuleb ühiskonna teadmisi üles wõtta, millel suur kaswataw ja praktiline tähtsus on. Noortsugu peab ettevalmistama õigelt käesolewaid sündmusi hindama, iseäranis tähtis on töörahwa tõuswa soo kaswatus, kellel kindel ja selge waade peab olema ühiskonna koosseisu ja klasside wahe peale. Matemaatika tähtsust ette tuues, lõpetab kõneleja referaadi.

Sm. Teiman. Kõige õigem kõlblusõpetuse raamat on kooliõpetaja ise.

Sm. Kreitsman. Meie peame lapsi koolis kaswatama wabadeks, iseseiswateks ja tahtmise wõimulisteks inimesteks. Usuõpetus koolis on kui orjaahel wõi kommits, mis lapselt waba, loowa töö wõimaluse riisub, sellepärast tuleb usuõpetus koolist välja heita. Keskkooli ei soowitanud prof. Karejew ja Mitrofanow ajalugu wõtta, arwatawaste ei kõlba ta ka algkooli.

Sm. Grüntal soowitab, et kodumaa ajalugu peaks ikkagi tundma.

Sm. Peet. Et laste isetegewust arendada, soowitab ta koolidesse wõtta joonistamist, näputööd, käsitööd, turnimist ja mängusi.

Sm. Pastak peab pikema, täis paafost, kõne usu kasuks. Kuid teemast eemale kaldudes ja füüsilise ilma algelementidest—atoomidest ja molekulilidest—kõneledes, tõuseb saalis rahutus. Näutakse kõnede aja piiramist, mis ka wiieinutilisena wastu wõetakse.

Sm. Tauts kõneleb sm. Pastaki wäidete wastu ja näitab, et ta asjast eemale kaldunud.

Sm. Teiman. Sm. Pastak segas ära usu ja usuõpetuse. Kõik usuwad, peale enesalgaajate.

Wõetakse järgmised resolutsioonid vastu:

1) Kongress leiab tingimata tarwiliku olewat usuõpetuse koolide õpeainete nimekirjast välja jätta ja otsustab seda juba 1. jaanuarist 1918. a. teha.

2) Kooli õpeaineid õpekawasse koondades, tuleb silmas pidada käesolewaid sündmusi ja tegewat elu, kuna üksikasjalised keeellised ja ajaloolised teadmised tulewad tahapoole nihutada.

5. Kooli tüübid

ei tule pikema harutamise alla, sest ei praegu, kus kooli töö lõppemas, on wõimata sellel alal midagi ära teha. Kewadisel kongressil tuleb see küsimus üksikasjalise sõelumise alla,

käesolewal kongressil wõetakse ainult otsus vastu, et üks kooliõpetaja ei tohi enam kui kahes jaoskonnas korraga õpetada. Pealeselle otsustatakse neid sõjawäelasi ametwendi, kes nõud wäeteenistusest wabaks saawad, selleks tarwitada, et õpetusaega nelja-aastaseks pikendada ja mitme jaoskonna süsteemi ära kaotada.

Asetäitjaid kooliõpetajaid pole soowitaw lahti lasta aluskooliõpetajate kojutuleku puhul, waid need peawad koolitöösse edasi jääma.

Koosolek lõpeb õhtul k. 8, mille järele komisjonid tööle asusid.

Kõigile õpetajatele.

Eesti Tööraha Kooliwalitsuse Majandusosakond palub kõike õpetajaid E. T. K. poolt koolidele wallawalitsuste ja linna hariduskomisjonide kaudu saadetud palga teatelehta wiibimata E. T. Kooliwalitsusele täidetult tagasi saata. Igatiüks, kes lehte asjata kinni peab, takistab 1918. a. kooli eelarwet kokku seadmast, mille tagajärjel õpetajad jaanuari ja weebruari kuu palke õigel ajal kätte ei saa. Koolid, kes teatelehte pole saanud, teatagu sellest otseteed E. T. Kooliwalitsusele.

E. T. K. Majandusosakonna juhataja I. Mägi.

„Eesti Kooli“ nr. 1/2 sisu:

Eesti Tööraha Kooliwalitsuse määrused.

- Määrus nr. 1. Usuõpetuse ärakaotamise asjus koolides . . . . .
 nr. 2. Palwetamise ärakaotamise asjus koolides . . . . .
 nr. 3. Wallakoolide tagawara- ja erakapitalide tarwitamise asjus . . . . .
 nr. 4. Rakwere seminari natsionaliseerimise asjus . . . . .
 nr. 5. Keskkooli demokratiseerimise asjus . . . . .
 nr. 6. Koolide walitsemise asjus . . . . .

Eesti Tööraha Kooliwalitsuse teadaanded.

- Määrus nr. 1. E. T. Kooliwalitsuse liikmete ametite jaotus . . . . .
 nr. 2. Haridusnõukogu kokkukutsumine . . . . .
 nr. 3. Kõikide Tartu kesk- ja algkoolide saadikute nõukogu, wane-
 mate organisatsioonide, linna ja maa omawalitsuste protest .

Eesti ülemaalse Kooliõpetajate Kongressi Täidesaatwa Komitee teadaanded.

1. Täidesaatwa Komitee protokoll nr. 1 . . . . .
 2. „ „ „ nr. 2 . . . . .
 3. „ „ koosoleku kokkukutsumine 2.—3. weebruarini s. a . . . . .

1. Meie ülesanded . . . . .
 2. A. Wallner. Kaswatuse siht mõtteteaduse seisukohalt . . . . .
 3. R. W. Mõnest terwishoiu puudusest maakoolides. . . . .
 4. J. Kiiwet. Rahwakooli õpeaja pikkus ja õpilaste wanadus . . . . .
 5. Rudolf Wallner. Haritlased ja töörahas . . . . .
 6. Ar. W. Mis tuleb palwe asemel tööraha kooli seada . . . . .
 7. Ar. W. Kooliõpetajate kongress ja kooliõpetajate päew . . . . .
 8. Ar. W. Kooliõpetaja ja tema palk . . . . .
 9. Eesti kooliõpetajate kongress Tallinnas 28. dets. 1917. a. Protokoll. Esi-
 mene kongressi päew . . . . .
 10. W. Buck. Rewolutsioon ja kool . . . . .
 11. J. Kiiwet. Distsipliniküsimus Ameerika koolides . . . . .
 12. E. T. Kooliwalitsuse protokollist nr. 1 ja 3 . . . . .
 13. R. W. Kodanlus, rahvus ja iseseisvus . . . . .
 14. Euroopa Nõukogude wabariik . . . . .
 15. J. T. Kas õpetaja wõi kooliõpetaja? . . . . .

Trükiwead nr. 1/2.

- lhk. 2 ülewalt 1. rida trükitud imelikka peab olema ilmalikka.
 „ 3 „ 21. „ „ poolt „ „ protest.
 „ 7 alt 11. ja 13. „ „ mitteteadus „ „ mõtteteadus.
 „ 18 „ 16. „ „ mõtted „ „ wõtted.

Eesti Tööraha Koolivalitsus

annab välja ühes

Kooliõpetajate kongressi Täides. Komiteega

1. jaanuarist 1918. a. üks kord nädalas

kasvatustulist ajakirja

„Eesti Kool“

mille ülesanne on E. T. Koolivalitsuse ja K. K. Täidesaatva Komitee tööga koolitegelasi tutvustada ja kasvatushariduslisi probleeme harutada.

Tellimise hind on aastas 15 rubla, kuus 1 rbl. 25 kop.

Üksik number 35 kop.

Kaksik „ 60 „

Toimetuse ja talituse adress: Tallinn, Toompea loss.

„EESTI KOOLIL“

on luba enesesse koolielusse puutuvaid kuulutusi mahutada. Kuulutuste hinnad on niisamasugused, nagu „Eesti Teatajas“.